

ISSN 1905-7245

JWP

Japan Watch Project

Vol.4 No.3 ๒ 2554

โครงสร้างและอนาคตของสังคมญี่ปุ่น
ที่เผยตัวออกมาจากภัยพิบัติแผ่นดินไหว

สารบัญ

ทบทวนวารสาร	1
แวดวงวิจัย	2
สรุปและรายงานผลการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 5 วันที่ 20-21 ตุลาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต <i>คณะผู้จัดการประชุม</i>	
แสงสว่าง/Ray of Lights	5
“เหตุการณ์ 3/11 กับอนาคตของญี่ปุ่น”	
Current Issues	6
โครงสร้างและอนาคตของสังคมญี่ปุ่นที่เผยตัวออกมาจากภัยพิบัติแผ่นดินไหว โดย ดร.เอจิ โอะกามะ <i>มุทิตา พานิช (ถอดความ)</i>	
Japan Anatomy	17
บทวิเคราะห์บางประการต่อเหตุการณ์ 3/11 ในญี่ปุ่น <i>สกุลกร ยาไทย (สรุปและเรียบเรียง)</i>	
ก้นความคิด	27
“Tsunami : Japan’s Post-Fukushima Future” <i>เอกสิทธิ์ หนูนากดี</i>	
The Other Side of the Sun	

บทบรรณาธิการ

โศกนาฏกรรม 3/11 ที่ญี่ปุ่น เป็นภัยพิบัติที่รุนแรงมากที่สุดครั้งหนึ่งในประวัติศาสตร์ภัยพิบัติโลก ท่ามกลางความสูญเสียและความเศร้า โลกวิชาการเคลื่อนไหวแสวงหาคำอธิบายถึงที่มาที่ไปและผลพวงของเหตุการณ์นี้ในแง่มุมต่างๆ ตามสาขาการศึกษาของตน เพื่อเก็บสะสมข้อมูล องค์กรความรู้ สรุบบทเรียน และเสนอแนวทางแก้ไข โดยคาดหวังว่าองค์กรความรู้ที่ได้จะมีส่วนช่วยบรรเทาความสูญเสียและความเศร้า หากเหตุการณ์เช่นนี้เกิดขึ้นอีกครั้งในอนาคต ไม่ว่าจะเกิดขึ้นที่ไหน กับใครก็ตาม

JWP Magazine จึงถือโอกาสนี้เป็นสื่อกลางส่งผ่านความคิดความเห็น ความรู้ในเรื่องดังกล่าวต่อสาธารณะของไทย เพื่อประโยชน์ในการเรียนรู้และเข้าใจญี่ปุ่นในอีกแง่มุมหนึ่ง และเพื่อประโยชน์ในการเปรียบเทียบทำความเข้าใจไทยในแง่มุมเดียวกัน

สรุปและรายงานผลการประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 5 วันที่ 20-21 ตุลาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต

โดย คณะผู้จัดการประชุม

การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย เป็นเวทีวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาที่มีความหลากหลายของผู้เข้าร่วมประชุม เพื่อเสนอผลงานวิชาการ อีกทั้งเป็นเวทีสำคัญที่นักวิชาการไทยและต่างชาติด้านญี่ปุ่นศึกษาได้มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ติดตามความเคลื่อนไหว และแสวงหาความร่วมมือทางวิชาการระหว่างกัน และระหว่างหน่วยงานสนับสนุนของญี่ปุ่นในประเทศไทยอีกด้วย การประชุมวิชาการนี้จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี โดยมีสถาบันการศึกษาที่จัดการเรียนการสอน และเป็นภาคีของเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษามาจัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพจัดการประชุม

ในการจัดประชุมประจำปี 2554 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ได้รับเกียรติจากที่ประชุมคณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ให้เป็นเจ้าภาพดำเนินการจัดประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 5 ระหว่างวันที่ 20-21 ตุลาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต โดยมีหัวข้อหลักของการประชุม คือ **“ญี่ปุ่นศึกษากับการพัฒนาที่ยั่งยืน”** (Japanese Studies and Sustainable Development) โดยแผนกวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย

สงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เป็นสำนักงานชั่วคราวในการดำเนินการติดต่อประสานงานดำเนินกิจกรรม และวิทยาเขตภูเก็ต ได้ร่วมเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมโดยได้เอื้อเฟื้อสถานที่จัดงาน และอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยผลงานที่นำเสนอในการประชุมครั้งนี้มาจากนักวิชาการ นักวิจัย และนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา (โท-เอก) ของสถาบันการศึกษาต่างๆ ทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น

การประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ ได้เปิดรับสมัครผู้ที่สนใจเข้าร่วมการประชุม และส่งบทความทางวิชาการในสาขาต่างๆ เพื่อนำเสนอในการประชุม ซึ่งมีผู้ส่งบทความเข้าร่วมการคัดเลือกรวมทั้งสิ้น 64 บทความ จากมหาวิทยาลัยและสถาบันการ

ศึกษาที่มีการเรียนการสอนด้านญี่ปุ่นศึกษาและภาษาญี่ปุ่นทั่วประเทศทุกภูมิภาคของประเทศไทย รวมทั้งจากประเทศญี่ปุ่นด้วย และจากหน่วยงานของรัฐ โดยทางผู้ทรงคุณวุฒิได้พิจารณาคัดเลือกผลงานให้นำเสนอในการประชุม รวมทั้งสิ้น 50 บทความ ซึ่งประกอบด้วยบทความทางด้านต่างๆ ดังนี้ การเรียนการสอน การศึกษา ภาษาศาสตร์ วรรณกรรม รัฐศาสตร์ สังคมวิทยา สังคมศาสตร์ วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การท่องเที่ยว และสิ่งแวดล้อม ผลงานที่

ได้นำเสนอเหล่านี้จะได้รับการพิจารณาคัดเลือกตีพิมพ์เป็นเอกสารหลังการประชุมเพื่อเผยแพร่ต่อไป การจัดการประชุมครั้งนี้ได้รับการสนับสนุนอย่างดียิ่งจาก Japan Foundation Bangkok สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผ่านโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch Project) คณะกรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย (JSN) แผนกวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี และวิทยาเขตภูเก็ต และความร่วมมือของนักวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาทั้งในประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่นที่ส่งบทความมาร่วมนำเสนอและเข้าร่วมในการประชุมครั้งนี้

สรุปภาพรวมของการประชุม

การประชุมวิชาการระดับชาติเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยครั้งที่ 5 จัดขึ้นระหว่างวันที่ 20-21 ตุลาคม 2554 ณ ชั้น 3 อาคาร 6 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต มีผู้เข้าร่วมซึ่งเป็นอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สื่อมวลชน และผู้สนใจทั่วไปทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติจากมหาวิทยาลัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมทั้งสิ้น 151 คน โดยวันที่ 20 ตุลาคม 2554 ในช่วงเช้าได้มีพิธีเปิดซึ่งจัดขึ้น ณ ห้องประชุม 5103 A อาคาร 5 A มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต

ในการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งนี้ได้รับเกียรติจาก ดร. Oguma Eiji, Keio University มาปาฐกถา นำเรื่อง **“โครงสร้างทางสังคมญี่ปุ่นหลังวิกฤตการณ์ 11 มีนาคม : การปรับตัวและบทเรียน”** (Japanese Structure Post-3/11 Crisis : Adaptation and Lesson Learn) ซึ่งรายละเอียดของการปาฐกถาอยู่ในคอลัมน์รายงานการวิจัยฉบับนี้แล้ว

จากนั้นเป็นการเสวนาในหัวข้อ **“ประสบการณ์ร่วมไทย-ญี่ปุ่นในการตอบสนองต่อวิกฤตการณ์ด้านต่างๆ”**

- ด้านการศึกษา : ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น)
- ด้านภัยพิบัติ : ศาสตราจารย์ ดร.ธนวัฒน์ จารุพงษ์สกุล (คณะวิทยาศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)
- ด้านสังคมผู้สูงอายุ : รองศาสตราจารย์ ดร.วรวุฒิ สุวรรณระดา (คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย)

โดยรองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ ประธานเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทยเป็นผู้ดำเนินรายการ โดยรายละเอียดของการเสวนาทาง JWP Magazine จะนำเสนอในโอกาสต่อไป

ในช่วงบ่ายเป็นการแบ่งห้องย่อยเพื่อนำเสนอบทความวิชาการสาขาต่างๆ โดยแบ่งออกเป็น 6 ห้อง ได้แก่ การเรียนการสอน การศึกษา ภาษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ วรรณกรรม สังคมวิทยาและสังคมศาสตร์ ช่วงค่ำได้จัดกิจกรรม Dinner Talk เรื่อง “**เรื่อนำรู้เกี่ยวกับเมืองภูเก็ต**” โดยผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมพาภรณ์ สุวัตติกุล ผู้แทนรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต และดร.กอบชัย ตายนะสานติ

สำหรับในวันที่ 21 ตุลาคม 2554 ในช่วงเช้าเป็นการแบ่งห้องย่อยเพื่อนำเสนอบทความวิชาการสาขาต่างๆ โดยแบ่งออกเป็น 4 ห้อง ได้แก่ วัฒนธรรม การศึกษา/การท่องเที่ยว/สังคมศาสตร์/สังคมวิทยา ภาษาศาสตร์ สิ่งแวดล้อม/เศรษฐกิจ ช่วงบ่ายเป็นพิธีปิดการประชุม ณ ห้องประชุม 5103 A อาคาร 5 A เริ่มจากกล่าวขอบคุณโดยผู้ช่วยศาสตราจารย์พิมพาภรณ์ สุวัตติกุล ผู้แทนรองอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตภูเก็ต จากนั้นกล่าวขอบคุณ สรภาพรวมของการจัดงานและส่งมอบการเป็นเจ้าภาพจัดประชุมครั้งที่ 6 ให้กับตัวแทนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รองศาสตราจารย์ปราณี จงสุจิตรธรรม กรรมการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย (JSN)

อาจกล่าวได้ว่าการประชุมครั้งนี้ถือเป็นนิมิตหมายของความก้าวหน้าสำหรับวงการญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ในด้านความต่อเนื่อง ความสม่ำเสมอในการจัดงาน ที่สามารถจัดกิจกรรมทางวิชาการอย่างต่อเนื่องทุกปีเป็นปีที่ 5 ในด้านปริมาณและคุณภาพก็พบว่ามีปริมาณผู้สนใจส่งบทความเข้าร่วมกิจกรรมเพิ่มมากขึ้น และทางกรรมการเครือข่ายฯ และคณะผู้จัดงานมีวัตถุประสงค์ตรงกันที่จะเพิ่มคุณภาพของบทความด้วยเกณฑ์การพิจารณาคัดเลือกบทความที่มีความชัดเจนโปร่งใสเป็นมาตรฐาน เพื่อความก้าวหน้าของญี่ปุ่นศึกษาและประโยชน์ของสาธารณชนต่อไป

เหตุการณ์ 3/11 กับอนาคตของญี่ปุ่น

“Drawing on the lessons from the nuclear accidents, we will achieve the highest standard of nuclear safety.”

Naoto Kan

Prime Minister of Japan

Address at the Commemoration Ceremony of the
50th Anniversary of the OECD 25 May 2011

“Here at home, nuclear power is also an important part of our own energy future, along with renewable sources like wind, solar, natural gas and clean coal. Our nuclear power plants have undergone exhaustive study, and have been declared safe for any number of extreme contingencies. But when we see a crisis like the one in Japan, we have a responsibility to learn from this event, and to draw from those lessons to ensure the safety and security of our people.”

Barack Obama

President of United States of America

Speech on Japan’s Nuclear Crisis and Earthquake
17 March 2011

“This earthquake struck at a time when Japan’s struggling economy, aging society, and political paralysis were fueling a narrative of national decline. In fact, Japan remains a technologically advanced nation with the third-largest GDP in the world.”

Michael J.Green

Senior Advisor and Japan Chair, Center for strategic and
International Studies (CSIS) 14 May 2011
csis.org/publication/march-11-earthquake-japan

“...ปัญหาโรงไฟฟ้านิวเคลียร์สำหรับญี่ปุ่น จึงไม่ได้เป็นเพียงปัญหาภัยจากสารกัมมันตรังสีเท่านั้น แต่อาจเป็นปากทางเปลี่ยนเข้าไปสู่โครงสร้างสังคมแบบใหม่ จากโครงสร้างสังคมแบบเก่าของยุคทศวรรษ 1970...”

ดร.เอจิ โอากูมะ

มหาวิทยาลัยเคโอ

ปาฐกถาในการประชุมวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษา
ในประเทศไทย ครั้งที่ 5 วันที่ 20-21 ตุลาคม พ.ศ. 2554

โครงสร้างและอนาคตของสังคม ญี่ปุ่นที่เผยตัวออกมาจาก ภัยพิบัติแผ่นดินไหว

ดร.เอจิ โอะกุมะ¹

1. เกริ่น

บทความนี้พยายามตอบคำถามว่าภัยพิบัติและอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เมื่อเดือนมีนาคม 2011 ที่ผ่านมา ทำให้สิ่งใดในสังคมญี่ปุ่นกระຈ้างชัดขึ้น และจะทำให้เกิดอะไรขึ้นบ้างในอนาคต

ภัยพิบัติแผ่นดินไหวได้ทำให้ปัญหาที่สังคมญี่ปุ่นแบกรับไว้ในเชิงโครงสร้างเผยตัวออกมา ปัญหา มีหลายด้าน เช่น เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ความเหลื่อมล้ำระหว่างชนบทกับภาคเมือง สรุปสั้นๆ ได้ว่า โครงสร้างทางสังคมที่สร้างขึ้นมากในทศวรรษ 1960-1980 ซึ่งเป็นยุคที่ญี่ปุ่นได้รับการขนานนามว่า “Japan As Number One” กำลังจะถึงขีดจำกัดเข้ามาทุกขณะ

2. ประวัติศาสตร์โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ของญี่ปุ่น

ก่อนอื่นจะขอพูดเรื่องอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ในญี่ปุ่นมีการสร้างมากที่สุดในช่วงทศวรรษ 1960-1980 หลังเกิดอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เซอร์โนบิลในปี 1986 การจะสร้างโรงไฟฟ้าในพื้นที่ใหม่ทำได้ยากขึ้น โครงการในอื่นๆ ไม่ก้าวหน้าอย่างที่คาดหวัง นอกจากการเพิ่มกำลังผลิตในพื้นที่โรงไฟฟ้านิวเคลียร์เดิมที่ยังทำได้

แต่ในช่วงทศวรรษ 1960-1980 เอง ความก้าวหน้าในเรื่องการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็ไม่ได้เป็นในลักษณะพุ่งขึ้นเป็นเส้นตรง ในช่วงกลางมีจุดหักเหอยู่ที่ปี 1973

¹ ถอดความโดย มุทิตา พานิช

โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ของญี่ปุ่นเดินเครื่องครั้งแรกในปี 1957 ตั้งแต่นั้นต่อมาอีกประมาณ 10 ปี มีความคาดหวังอย่างใหญ่หลวงว่าพลังงานนิวเคลียร์จะเป็น “พลังงานในฝัน” แม้พรรค Liberal Democrat Party (LDP) ซึ่งเป็นพรรครัฐบาล และพรรค Social Democratic Party Japan (SDPJ) ซึ่งเป็นฝ่ายค้าน จะคัดค้านกันอย่างรุนแรงในประเด็นถกเถียงอื่นๆ แต่เรื่องการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจนี้ไม่มีเสียงคัดค้านแต่อย่างใด

สภาวะเช่นนี้ก็ค่อยๆ มีการเปลี่ยนแปลงในช่วงแรกมีแนวคิดที่จะสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ในเขตเมือง แต่ผลจากการทดลองคำนวณงบประมาณอย่างลับๆ ในปี 1960 พบว่าหากเกิดอุบัติเหตุครั้งใหญ่ บริเวณรอบๆ โรงไฟฟ้าจะต้องอพยพผู้คนออกและห้ามใช้พื้นที่ตลอดไป มากกว่าครึ่งหนึ่งของงบประมาณแผ่นดินจะหายวับไปกับตา ทำให้การสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ทำได้เฉพาะในพื้นที่ประชากรเบาบางเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม ประมาณปี 1970 สถานการณ์ดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไป การเติบโตทางเศรษฐกิจจะดับสูงในทศวรรษ 1960 ส่งผลให้มลพิษทางสิ่งแวดล้อมเป็นปัญหารุนแรง ตั้งแต่ปลายทศวรรษ 1960 เป็นต้นมาเกิดขบวนการต่อต้านมลภาวะในหลายพื้นที่ โรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็ค่อยๆ เป็นที่ทราบกันว่ามีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วยในการสำรวจของสำนักนายกรัฐมนตรีเมื่อปี 1969 ความเห็นว่าการสร้างจะคัดค้านหากพื้นที่ของตนถูกเลือกเป็นพื้นที่สร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ในปี 1972 พรรค SDPJ เปลี่ยนเป็นฝ่ายต่อต้านโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และเริ่มให้ความช่วยเหลือขบวนการต่อต้านในแต่ละพื้นที่

จุดพลิกผันคือ วิกฤติการณ์น้ำมันในปี 1973 รัฐบาลญี่ปุ่นเผชิญกับความผันผวนของปริมาณน้ำมัน จึงตัดสินใจเดินหน้าเรื่องพลังงาน

นิวเคลียร์ แต่ขบวนการต่อต้านในพื้นที่ที่จะสร้างก็ยังคงยืนหยัดอย่างเข้มแข็ง

ในเวลานั้น นายกรัฐมนตรีคือ นายคะซุเอทานากะ (Kakuei Tanaka) นายทานากะเป็นที่รู้จักในฐานะนายกรัฐมนตรีที่ได้รับการประท้วงจากกลุ่มต่อต้านญี่ปุ่น เมื่อครั้งมาเยือนประเทศไทยในปี 1974 เขาเรียนจบเพียงชั้นประถม มีบ้านเกิดอยู่ในแถบภูเขาของจังหวัดเนงาตะซึ่งอยู่ทางเหนือของญี่ปุ่นและมีหิมะมากมาย การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงทำให้คนหนุ่มสาวที่นั่นไหลออกไปอยู่ในเมืองอย่างรวดเร็ว กลายเป็นพื้นที่ที่มีประชากรเบาบาง ความหวังของเขาคือการทำให้ท้องถิ่นที่ประชากรเบาบางเช่นบ้านเกิดมีความเป็นอยู่ที่ดี

ตั้งแต่อ่อนวัยฤดูร้อนน้ำมัน นายทานากะยื่นกราน “แนวคิดโครงสร้างหมู่บ้านแบบใหม่” จุดมุ่งหมายคือการสร้างทางด่วนและรถไฟชินคันเซ็นไปในทุกท้องถิ่นของญี่ปุ่น เชื่อมท้องถิ่นประชากรเบาบางเข้ากับเขตเมือง และใช้โครงการคมนาคมที่สร้างขึ้นเพื่อตั้งโรงงานต่างๆ เข้ามาทำการผลิตในท้องถิ่นชนบท

นโยบายของนายทานากะเกี่ยวกับโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็เป็นส่วนขยายเพิ่มต่อจากนั้น เขาได้ออกกฎหมายเก็บภาษีจากค่าไฟฟ้า แล้วนำภาษีที่ได้ทุ่มลงไปในพื้นที่ที่จะสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เพื่อคลายความไม่พอใจของขบวนการต่อต้านและสนับสนุนโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ให้เกิดขึ้นได้ ภาษีนี้เก็บจากผู้ใช้ไฟฟ้าในภาคเมืองและภาคอุตสาหกรรมหมุนไปให้ท้องถิ่นประชากรเบาบางที่จะตั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียร์

นายทานากะเคยพูดไว้ว่า “เราจะสร้างสิ่งที่จะสร้างในโตเกียวไม่ได้ สร้างแล้วให้ทางโตเกียวส่งเงินมาเรื่อยๆ” ระบบเฉพาะตัวของญี่ปุ่นนี้ทำให้ขบวนการต่อต้านเงียบลงไปอย่างได้ผล ท้องถิ่นที่เป็นที่ตั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ได้รับเงินช่วยเหลือจากภาครัฐเป็นจำนวนมาก ทำให้เศรษฐกิจดีขึ้น มี

การสร้างถนนอย่างสวยงาม อาคารศูนย์ชุมชนและอื่นๆ ผุดขึ้นเป็นดอกเห็ด งานก่อสร้างรุ่งเรืองทำให้มีงานเพิ่มขึ้น การก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์จึงดำเนินไปได้

แต่เรื่องเลวร้ายที่เกิดขึ้นเป็นเรื่องใหญ่มาจากการทุจริตทางการเมืองระบอบไปทั่วในท้องถิ่นที่จะตั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ธุรกิจก่อสร้างและนักการเมืองท้องถิ่นพากันใช้เงินปิดปากประชาชนที่เป็นฝ่ายต่อต้าน เพื่อพยายามดึงโรงไฟฟ้านิวเคลียร์มาให้ได้นายทานากะเองก็สูญเสียตำแหน่งจากการทุจริตเกี่ยวกับโครงการสาธารณูปโภคและการจัดซื้อเครื่องบิน

ถึงอย่างนั้นก็ตาม การสนับสนุนโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็ยังคงดำเนินต่อไป เพื่อหลีกเลี่ยงไม่ให้ประชาชนรู้สึกกังวลและเกิดขบวนการต่อต้านขึ้น จึงมีการโฆษณาว่า ไม่ว่าจะเกิดภัยพิบัติอย่างไรก็ปลอดภัยแน่นอน การฝึกเพื่อเตรียมรับสถานการณ์ฉุกเฉินก็ถูกละเลยไม่ให้ความสนใจ บริษัทผลิตกระแสไฟฟ้าปกปิดอุบัติเหตุเล็กน้อยที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง ประชาชนฝ่ายต่อต้านที่มีเหลือเพียงน้อยนิดไม่ได้รับความสนใจ ประชาพิจารณ์ทำเพียงแค่นี้ได้ชื่อว่าทำ ข้อเสนอแนะที่คำนึงถึงความปลอดภัยไม่มีใครรับฟัง

หลังอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เซอร์โอบิลในปี 1986 แม่นอนว่าการจะสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ในพื้นที่ใหม่ทำได้ยากขึ้น แต่สำหรับเมืองที่รับโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ไปแล้วครั้งหนึ่งต่างก็หวังเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล จึงยินดีต้อนรับการขยายโรงไฟฟ้า และจาก “ยุคเรเนซองส์ของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์” ในทศวรรษ 2000 การสนับสนุนให้เกิดโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ขนาดใหญ่ค่อยๆ กลายเป็นนโยบายของรัฐบาลมากขึ้นทุกขณะ และแล้วก็เกิดอุบัติเหตุครั้งนี้

หลังอุบัติเหตุโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ความเป็นจริงของอุตสาหกรรมโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ญี่ปุ่นก็ได้เปิดเผยออกมาในวงกว้าง ประชาชนชาวญี่ปุ่นพากัน

ประหลาดใจ ไม่เพียงได้ทราบว่าเป็นเทคโนโลยีอันตรายที่ไม่สามารถคาดประมาณการจัดการอุบัติเหตุครั้งใหญ่และการจัดการของเสียกัมมันตรังสีได้ แต่ยังเป็นທີ່ประจักษ์ต่อสายตาของทุกคนอีกว่า บริษัทผลิตกระแสไฟฟ้า กระทรวงเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น นักวิชาการ ธุรกิจก่อสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ นักการเมืองท้องถิ่นในพื้นที่ที่สร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์และผู้เกี่ยวข้อง มีโครงสร้างพัวพันกันอย่างเหนียวแน่นและไม่โปร่งใส การไร้ความสามารถในการจัดการวิกฤติการณ์ การคำนวณต้นทุนการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานนิวเคลียร์ของกระทรวงเศรษฐกิจการค้าและอุตสาหกรรมที่วราคาราคาถุนั้น ก็รู้กันแล้วว่าไม่ได้รวมถึงค่าชดเชยกรณีที่เกิดอุบัติเหตุ และก็ไม่ได้รวมเงินช่วยเหลือภาครัฐและค่าจัดการของเสียเหล่านี้เป็นจำนวนเงินที่สูงมากแม้จะไม่เกิดอุบัติเหตุ ทำให้เกิดความกังขาในเรื่องความเหมาะสมทางเศรษฐกิจขึ้นด้วย

สิ่งที่กระจ่างชัดขึ้นมาจากอุบัติเหตุครั้งนี้ อย่างที่ได้กล่าวในตอนต้นแล้วว่า ระบบการส่งเสริมโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ของญี่ปุ่น ที่ได้สร้างขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960-1980 ได้เผยขีดจำกัดออกมา และเนื่องจากประชาชนชาวญี่ปุ่นก็ระแคะระคายมาก่อนหน้านี้แล้วว่า ปัญหาจะไม่ได้หยุดอยู่ที่อุตสาหกรรมโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เท่านั้น อាកอร์ช็อกจึงยังมีมาก

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสูง

อุตสาหกรรมโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เป็นเพียงตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า สังคมเช่นใดถูกสร้างขึ้นในประเทศญี่ปุ่นในช่วงทศวรรษ 1960-1980 สิ่งที่ภัยพิบัติได้ตีแผ่ให้เห็น คือ โครงสร้างสังคมญี่ปุ่นที่กำลังตกยุคไปทุกขณะ ก่อนอื่นขอกล่าวถึงภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งได้รับความเสียหายจากภัยพิบัติ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือที่เรียกว่า ไตโฮกุ เป็นที่รู้จักกันดีในฐานะศูนย์กลางฝ่ายสนับสนุนรัฐบาลทหารเอโดะ ซึ่งต่อต้านรัฐบาลเมจิ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นท้องถิ่นที่ถูกทิ้งให้ล้าหลังอยู่เสมอในการปฏิรูปญี่ปุ่นยุคใหม่

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือคือเป็นท้องถิ่นที่ผลิตแรงงาน อาหาร และไฟฟ้าให้ท้องถิ่นอื่น ตั้งแต่ยุคการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระดับสูง คนหนุ่มสาวจำนวนมากได้ทิ้งถิ่นไปอยู่ที่โตเกียวและเขตโรงงานอุตสาหกรรม การผลิตข้าวซึ่งเป็นผลผลิตหลักทำได้มากเกินความต้องการ ตั้งแต่ปี 1970 จึงมีการปรับปริมาณการผลิตโดยคำสั่งของรัฐ

ทศวรรษ 1960 มีการสร้างโรงงานขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเพื่อแก้ไขปัญหาด้านแคลนแรงงานในอุตสาหกรรมรถยนต์และอุตสาหกรรมไฟฟ้าซึ่งเติบโตขึ้นอย่างรวดเร็ว แต่โรงงานที่สร้างขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีไม่น้อยที่เป็นโรงงานผลิตชิ้นส่วน ซึ่งเป็นโรงงานขนาดเล็ก

ตัวอย่างโรงงานขนาดเล็กที่พบมาก คือคนที่ออกไปทำงานโรงงานในเมืองจดจำเทคโนโลยีกลับมาสร้างโรงงานผลิตชิ้นส่วนในท้องถิ่น โรงงานจะมีคนทำงานเพียงไม่กี่คน ผลิตแล้วส่งออกไปขายให้ธุรกิจใหญ่ คนที่ทำงานส่วนมากเป็นแม่บ้านวัยกลางคนที่ถูกตีพันวัยเลี้ยงดูใกล้ชิด เข้ามาทำงานเป็นลูกจ้างไม่ประจำ ค่าแรงต่อชั่วโมงส่วนมากได้เท่ากับค่าแรงขั้นต่ำที่รัฐบาลกำหนดไว้ แต่ในท้องถิ่นชนบทนั้นหารายได้ทางอื่นได้ยาก

เช่นนี้เอง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงกลายเป็นพื้นที่รายได้ต่ำที่ถูกการเติบโตทางเศรษฐกิจทิ้งไว้เบื้องหลัง รัฐบาลพยายามสร้างถนนและท่าเรือเพื่อรองรับการสร้างเขตอุตสาหกรรมมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลทานากะ แต่เนื่องจากบริเวณนี้เคยมีเหมืองเหล็ก การพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ใหม่นับตั้งแต่ยุคเมจิจึงแทบไม่ประสบความสำเร็จเลย โดยเฉพาะเมืองคามาอิซึ่งเคยเป็นเมืองถลุงเหล็ก

และแล้วภาคตะวันออกเฉียงเหนือก็หันมาพึ่งเงินช่วยเหลือจากรัฐบาล เงินช่วยเหลือในการปรับปริมาณการผลิตข้าว และการก่อสร้างจากการลงทุนเพื่อสาธารณูปโภค เช่น การสร้างถนน เป็นต้น สภาพดังกล่าวนี้เริ่มตั้งแต่ทศวรรษ 1960 และในรัฐบาลทานากะช่วงต้นทศวรรษ 1970 โครงการเหล่านี้ก็มีขนาดใหญ่ขึ้น การตั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เข้ามา ก็ถือเป็นวิธีการหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินช่วยเหลือ และนั่นก็ไม่ได้เป็นเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ท้องถิ่นภูมิภาคอื่นของญี่ปุ่นก็ค่อยๆ กลายสภาพเป็นเช่นนี้

4. การเกิดขึ้นของ [ระบบแบบญี่ปุ่น]

ต้นทศวรรษ 1970 ในประเทศญี่ปุ่น ไม่เพียงแต่ท้องถิ่นภูมิภาคเท่านั้นที่พึ่งเงินช่วยเหลือจากรัฐ

ในช่วงนั้น ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก รวมทั้งธุรกิจจ้างตนเองที่ล้าหลังตามการเติบโตระดับสูงไม่ทัน แรงงานที่อพยพมาทำงานในภาคเมือง ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตอุตสาหกรรมและเขตเมืองที่เป็นทุกขภัยมลพิษ โดยเฉพาะผู้หญิงและผู้สูงอายุ มีความไม่พอใจมากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้ในการเลือกตั้ง ปี 1972 พรรคคอมมิวนิสต์ (Communist Party: CPJ) ได้ที่นั่งในสภาเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก ในภาคเมือง ผู้สมัครหลายคนที่ได้รับการหนุนช่วยจากพรรค SDPJ และพรรค CPJ ได้รับเลือกตั้งเป็นผู้นำราชการจังหวัด ในช่วงเวลาหนึ่งพื้นที่ในโตเกียวและเมืองใหญ่อื่นๆ จำนวนมากกลายเป็นพื้นที่ของพรรคเหล่านี้ ในเมืองโตเกียวมีการวางมาตรการด้านมลพิษและไม่เก็บเงินค่ารักษาพยาบาลผู้สูงอายุ

พรรค LDP รู้สึกถึงความไม่มั่นคง จึงตั้งคณะกรรมการพิเศษซึ่งมีนายคะซึเอ ทานากะ เป็นประธาน แล้วดำเนินนโยบายภาคเมือง เริ่มจัดการกับมลพิษและดูแลสิ่งแวดล้อมในเมือง งบประมาณด้านสวัสดิการเพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากในสมัยที่นาย

ทานากะเป็นนายกรัฐมนตรี โครงการสาธารณูปโภคที่ลงไปยังส่วนภูมิภาคมีเพิ่มมากขึ้น ขณะเดียวกันฝ่ายปกครองก็ได้สร้างกลไกคุ้มครองธุรกิจขนาดกลาง ขนาดเล็ก และธุรกิจจ้างตนเอง รวมทั้งมีการบัญญัติกฎหมายควบคุมการเปิดห้างร้านขนาดใหญ่ด้วย

สิ่งเหล่านี้เรียกได้ว่าเป็นมาตรการเชื่อมท้องถิ่นและผู้คนที่ยังไม่ทันการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระดับสูงให้ยังคงติดอยู่กับพรรค LDP เงินช่วยเหลือสำหรับโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ก็เป็นหนึ่งในนโยบาย ซึ่งมาตรการเหล่านี้ทำให้ความนิยมในพรรค LDP กลับฟื้นคืนมา

ในทางตรงข้าม นโยบายเหล่านี้ทำให้งบประมาณของรัฐขาดดุลอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ในขณะนั้นสังคมสูงอายุยังไม่รุนแรง ค่าใช้จ่ายประกันสังคมจึงยังมีไม่มากนัก และตราบโด้ที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจยังคงมีอย่างต่อเนื่อง รัฐก็จะมีรายได้จากภาษี ปัญหงบประมาณขาดดุลจึงไม่วิกฤติเช่นในปัจจุบัน หลังทศวรรษ 1990 เป็นต้นมาสภาพสังคมสูงอายุและเศรษฐกิจตกต่ำทำให้เงื่อนไขเหล่านี้ทั้งหลายลง

เมื่อวิกฤติการณ์น้ำมันทำให้การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสิ้นสุดลง อัตราเฉลี่ยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจปี 1974-1991 ลดลงเหลือ 4% ขณะที่อัตราเฉลี่ยในปี 1960-1973 อยู่ที่ 10% แม้วิกฤติการณ์น้ำมันในปี 1973 และ 1979 จะทำให้เศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตกชะลอตัวถึงขีดสุด แต่เศรษฐกิจของญี่ปุ่นก็ยังเจริญเติบโตต่อไป อัตราการว่างงานก็ยังคงต่ำ

ช่วงที่เรียกกันว่า **“Japan As Number One”** คือยุคนี้ ทำให้ญี่ปุ่นจึงสามารถทำได้ มีปัจจัยอยู่หลายอย่าง ขอแสดงความเห็นย่อๆ ดังนี้

ในสหรัฐอเมริกาและยุโรปตะวันตกเกิดการถดถอยของอุตสาหกรรมการผลิตหลังวิกฤติการณ์น้ำมัน ประเทศกลุ่ม OECD สูญเสียการจ้างงานทางการผลิตเฉลี่ย 22% ในช่วงปี 1979-1993 มีการ

เคลื่อนย้ายภาคแรงงานไปสู่ธุรกิจบริการ การที่ราคา น้ำมันและค่าแรงเพิ่มขึ้น ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตในประเทศพัฒนาแล้วทั้งหลายพากันย้ายฐานไปที่ประเทศกำลังพัฒนา และเทคโนโลยีเครื่องจักรที่พัฒนาขึ้นก็ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตไม่จำเป็นต้องใช้คนทำงานมากนัก

แล้วญี่ปุ่นเป็นอย่างไร จำนวนคนทำงานในอุตสาหกรรมการผลิตของญี่ปุ่นแซงหน้าอุตสาหกรรมเกษตร ป่าไม้ และประมง ในปี 1965 และอุตสาหกรรมบริการแซงหน้าอุตสาหกรรมการผลิตในปี 1994 นั่นคือ ในช่วงปี 1965-1994 ญี่ปุ่นอยู่ในยุค **“ประเทศผู้ผลิต”** เมื่อเปรียบเทียบกับภาคเคลื่อนย้ายภาคแรงงานในสหรัฐอเมริกาพบว่าช้ากว่า 20-30 ปี

เมื่อมองเช่นนี้จะสามารถมองได้ว่า ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่พัฒนาทีหลัง การถดถอยของอุตสาหกรรมการผลิตจึงช้ากว่า ในความเป็นจริงเมื่อปี 1984 การค้าของสหรัฐอเมริกาขาดดุลกับญี่ปุ่น และ 1 ใน 4 ของมูลค่าขาดดุลคือการส่งออกของธุรกิจสหรัฐอเมริกาในญี่ปุ่น กับการส่งออกชิ้นส่วนที่ธุรกิจสหรัฐอเมริกาส่งทำ/การส่งออกตามสัญญา OEM นั่นคือญี่ปุ่นในยุคนั้นเป็นเหมือนประเทศจีนในยุคนี้ คือ เป็นประเทศที่อุตสาหกรรมการผลิตของสหรัฐอเมริกาย้ายฐานไป

นอกจากนี้ สงครามเย็นยังส่งผลต่อญี่ปุ่น กล่าวคือ ประเทศจีนอยู่ฝ่ายตะวันออก ประเทศแถบเอเชียที่อยู่ฝ่ายตะวันตกมีการปกครองแบบเผด็จการ ผักไฟสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นโครงสร้างเฉพาะตัวในสงครามเย็น ประเทศเหล่านี้มีสถานะทางการเมืองไม่มั่นคงและระดับการศึกษายังคงต่ำ ไม่เหมาะที่จะย้ายไปตั้งโรงงาน นโยบาย **“อเมริกาที่แข็งแกร่ง”** ก็ทำให้สภาพค่าเงินดอลลาร์แข็งค่าเงินเยนอ่อนลงดำเนินต่อไป ธุรกิจญี่ปุ่นจึงไม่มีแรงกระตุ้นให้รุกเข้าไปในเอเชีย

แต่ปัจจัยของโครงสร้างสังคมในประเทศญี่ปุ่นนั้นมีผลมากที่สุด ธุรกิจญี่ปุ่นที่เผชิญกับวิกฤติ

น้ำมัน เริ่มนำเทคโนโลยีเครื่องจักรเข้ามาแทนที่อย่างรวดเร็ว สามารถลดต้นทุนน้ำมันและค่าแรงงานได้ เป็นผลสำเร็จ แต่การว่างงานก็ไม่เพิ่มขึ้น เนื่องจากผู้หญิงท้องถิ่นชนบท-ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็ก ซึ่งเป็นส่วนอ่อนแอของผู้หญิง เป็นผู้รับภาระนี้ไป

สิ่งที่ธุรกิจญี่ปุ่นตัดออกไปเป็นสิ่งแรก คือ พนักงานหญิง ผู้หญิงที่ได้รับการสนับสนุนให้ออกจากงานเมื่อแต่งงานหรือมีลูก กลายเป็นภรรยาของชายผู้ใช้แรงงาน อัตราการใช้แรงงานของผู้หญิงญี่ปุ่นเทียบกับสหรัฐอเมริกา จนถึงทศวรรษ 1960 ญี่ปุ่นมีตัวเลขสูงกว่า แต่ในทศวรรษปี 1970 กลับเป็นตรงข้าม หญิงที่เป็นแม่บ้านจะไม่ถูกนับเป็นผู้ว่างงาน เมื่อการเลี้ยงดูบุตรเสร็จสิ้นลง หญิงเหล่านี้จะเป็นแรงงานไม่ประจำที่รับค่าจ้างชั่วโมงละ 2-3 ดอลลาร์ เป็นผู้ค้าจุนเสรษฐกิจญี่ปุ่นอยู่ในภาคการผลิตและภาคบริการ

ในจำนวนนั้น แรงงานภาคการผลิตสตรีในชนบทเป็นผู้ค้าจุนประเทศญี่ปุ่นเอาไว้ ในโรงงานรับช่วงขนาดกลางและขนาดเล็กในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่สร้างขึ้นตั้งแต่ทศวรรษ 1960 แม้ค่าแรงจะถูกแต่ก็ไม่เป็นคนที่ว่างงาน การปรับการดำเนินงานให้เหมาะสมของภาคการผลิตของผู้หญิง เช่น การผลิตแบบทันเวลาพอดี (Just in Time) ของบริษัทโตโยต้าสามารถทำได้ก็ด้วยการให้ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กที่รับช่วงเป็นผู้รับภาระอันหนักหน่วง

สาเหตุที่แม้จะอยู่ในสภาพเช่นนั้นแต่ปัญหาก็ไม่เผยตัวออกมามี 3 ประการ **ประการแรก** เพราะเศรษฐกิจและการจ้างงานของบริษัทใหญ่มั่นคง หากธุรกิจใหญ่มั่นคงธุรกิจรับช่วงก็พลอยได้ประโยชน์ไปด้วย หากพนักงานประจำชายในธุรกิจใหญ่มีงานและเงินเดือนมั่นคง ภรรยาจะเป็นแม่บ้านหรือทำงานที่ได้ค่าแรงต่ำก็ถือว่าไม่มีปัญหา

ประการที่สอง สังคมญี่ปุ่นยังคงมีอายุน้อย จากการที่ธุรกิจการผลิตย้ายพนักงานประจำชายจากฝ่ายผลิตไปยังฝ่ายขาย ทำให้ลดคนในฝ่ายผลิต และสามารถรักษาการจ้างงานไว้ได้

เป็นการได้กันทั้งสองทาง ซึ่งสภาพแรงงานของผู้หญิงก็ให้ความร่วมมือ ไม่เหมือนสภาพแรงงานในยุโรป ถึงอย่างนั้นก็ยังมีพนักงานมากเกินไป แต่แรงงานโดยเฉลี่ยแล้วเป็นคนหนุ่มสาว ค่าแรงต่ำ ปัญหาจึงไม่เผยตัวออกมา เมื่อสังคมสูงอายุมากขึ้นจึงจำเป็นต้องลดจำนวนคนหรือเลิกระบบเพิ่มค่าแรงตามจำนวนปีที่ทำงาน เมื่อเป็นเช่นนั้นสภาพที่ผู้หญิงได้ค่าแรงต่ำก็ไม่สามารถช่วยค่าจุนต่อไปได้ นั่นคือสภาพในช่วงหลังทศวรรษ 1990

ประการที่สาม คือนโยบายเงินช่วยเหลือที่เริ่มตั้งแต่รัฐบาลทานากะ ในพื้นที่ค่าแรงต่ำในชนบทมีการกระจายงานก่อสร้างสาธารณูปโภคลงไป ธุรกิจขนาดกลางและขนาดเล็กก็ได้รับการคุ้มครองจากกฎหมายควบคุมห้างร้านขนาดใหญ่ ในทศวรรษ 1980 เริ่มมีการควบคุมงบประมาณด้านสวัสดิการ แต่เพื่อเป็นการชดเชยให้ผู้หญิงที่ดูแลคนชราภายในครอบครัว จึงมีการใช้ระบบผลประโยชน์ภาษีและระบบผลประโยชน์ด้านบำนาญให้กับแม่บ้านที่ไม่ทำงานอื่น ถึงอย่างนั้นก็ตาม หากธุรกิจขนาดใหญ่กิจการดี การเติบโตทางเศรษฐกิจก็ยังคงเดินหน้าต่อไป รายได้จากภาษีก็จะยังเพิ่มขึ้น งบประมาณขาดดุลก็จะไม่วิกฤติ หากการจ้างงานพนักงานประจำชายในธุรกิจใหญ่ยังคงทำได้ต่อไป แม่บ้านที่ไม่ทำงานอื่นก็จะดูแลคนชราเป็นงานหลักได้

ในทศวรรษ 1960-1980 ระบบแบบญี่ปุ่นจึงถูกสร้างขึ้นดังที่กล่าวมานี้ แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษ 1990 เงื่อนไขเบื้องต้นของระบบนี้หายไป ระบบจึงตกอยู่ในสภาพที่ไม่สามารถทำงานได้อย่างเต็มที่

5. “ระบบแบบญี่ปุ่น” ที่ทำงานได้ไม่สมบูรณ์

เงื่อนไขที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างแรก คือ เงื่อนไขทางต่างประเทศ การสิ้นสุดลงของนโยบายเงินดอลลาร์แข็งและสงครามเย็น ทำให้อุตสาหกรรมการผลิตของผู้หญิงพากันย้ายฐานไปยังประเทศเกาหลีใต้

จีน และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งการเมืองมีเสถียรภาพดีขึ้น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำที่เริ่มจากปี 1991 ในช่วงแรกนั้นคิดกันว่าเป็นสภาพชั่วคราวที่เกิดจากฟองสบู่แตกในการเก็งกำไรที่ดินและหุ้น แต่ภาวะนี้ก็ยังคงต่อเนื่องมาจนถึงทุกวันนี้

เมื่อเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาที่แอบซ่อนอยู่ในช่วงทศวรรษ 1980 ก็เริ่มเผยตัวออกมาเป็นลูกโซ่ การจ้างพนักงานชายเป็นพนักงานประจำ บริษัทเริ่มดูแลไม่ไหว ต้องเริ่มลดจำนวนพนักงานและปรับปรุงระบบเงินเดือนเพิ่มตามจำนวนปีที่ทำงาน นอกจากนี้ก็ยังมีการควบคุมการจ้างงานใหม่ อัตราการได้เข้าเป็นพนักงานประจำของวัยหนุ่มสาวลดลง

เมื่อเป็นเช่นนี้ผู้หญิงจึงต้องออกมาทำงาน อัตราการใช้แรงงานของผู้หญิงสูงขึ้น แต่นอกจากผู้หญิงที่มีการศึกษาสูงส่วนหนึ่ง ผู้หญิงส่วนมากก็จะเป็นลูกจ้างไม่ประจำ ผู้ชายที่ไม่มั่นคงกับผู้หญิงที่เห็นดเห็น้อยทะเลาะกัน ปัญหาครอบครัวล่มสลายกลายเป็นประเด็นสังคม

ในยุโรปตะวันตก มีสวัสดิการการศึกษา ระดับมหาวิทยาลัยฟรี มีเงินช่วยค่าที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นการทดแทนที่เงินเดือนจะไม่เพิ่มขึ้นตามจำนวนปีที่ทำงาน ในญี่ปุ่นไม่มีระบบเช่นนั้น แต่มีระบบเพิ่มเงินเดือนตามจำนวนปีที่ทำงาน เมื่อถึงวัยที่ต้องมีค่าใช้จ่ายในครอบครัวมากก็จะมีรายได้สูง แต่คนหนุ่มสาวไม่สามารถเป็นพนักงานประจำ หรือถึงจะเป็นได้ แต่ระบบการจ้างงานตลอดชีพและระบบเงินเดือนเพิ่มตามจำนวนปีที่ทำงานถูกล้มเลิกไป เงื่อนไขที่ตั้งไว้ก็จะล่มสลาย ในปัจจุบันว่ากันว่า การเลี้ยงดูเด็กญี่ปุ่นจนจบมหาวิทยาลัยต้องใช้เงินอย่างน้อยคนละ 30 ล้านเยน หรืออาจจะถึง 60 ล้านเยนด้วยซ้ำ กล่าวกันว่า หากมีลูกสามคนก็จะล้มละลาย

หนุ่มสาววัยสามสิบที่ไม่แต่งงาน ไม่มีลูก และยังคงอาศัยอยู่กับพ่อแม่หรืออยู่ห้องเช่ามีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ คนที่แต่งงานช้าและมีลูกน้อยมีมากขึ้น พบว่าบริเวณเมืองในต่างจังหวัดมีแนวโน้มมีรุ่นแรงมากกว่าในโตเกียว ซึ่งก็มีเหตุผล

เพราะในต่างจังหวัดมีรายได้น้อยกว่า ผู้มีระดับรายได้ต่ำไม่สามารถส่งให้ลูกเรียนหนังสือสูงๆ เริ่มมีแนวโน้มว่าจะเกิดคนยากจนขึ้นอีกครั้ง

สังคมสูงอายุก็รุนแรงขึ้น ค่าใช้จ่ายของประกันสังคมเพิ่มมากขึ้น ในงบประมาณปี 2011 34% เป็นค่าประกันสังคม 37% เป็นเงินชดเชยนี้ สาธารณะ หนี้ของภาครัฐมีมากกว่าครึ่งหนึ่งของงบประมาณ

ระบบประกันสังคมของญี่ปุ่นได้เริ่มสร้างระบบพื้นฐานขึ้นในช่วงทศวรรษ 1960 ถึงต้นทศวรรษ 1970 ปัญหาในปัจจุบันคือค่ารักษาพยาบาลผู้สูงอายุและเงินบำนาญมีถึงกว่า 70% ไม่สามารถครอบคลุมถึงผู้ว่างงานหรือครอบครัวแม่เลี้ยงเดี่ยว ตั้งแต่วัยกลางคนลงไปได้ เพราะระบบนี้ตั้งอยู่บนเงื่อนไขที่ว่า คนวัยกลางคนหรืออายุอ่อนกว่า สามารถทำงานได้ และมีการจ้างงาน

การจ้างงานนั้นจะว่ามีก็มียู่ แต่การจ้างพนักงานประจำลดลง ขณะที่การจ้างพนักงานไม่ประจำเงินเดือนน้อยเพิ่มมากขึ้น ในปี 2010 มีชาวญี่ปุ่นวัยกลางคนปิดกิจการตายของพ่อแม่วัยเกิน 100 ปี เพื่อรับเงินบำนาญ และเงินบำนาญผู้สูงอายุนั้น ในส่วนของเงินบำนาญสวัสดิการซึ่งมีเงื่อนไขอยู่บนการจ้างงานแบบประจำจะจ่ายให้เป็นจำนวนมาก แต่บำนาญพื้นฐานสำหรับผู้ประกอบกิจการจ้างตนเองหรือผู้ถูกจ้างแบบไม่ประจำ จ่ายให้เพียงเดือนละ 60,000 เยน ผู้สูงอายุยากจนมีเพิ่มขึ้นในปี 2011 มีประชากรที่อยู่ต่ำกว่าเส้นมาตรฐานความยากจนเปรียบเทียบกับ OECD กำหนดไว้ถึง 16% ตัวเลขนี้ของญี่ปุ่นกำลังเพิ่มขึ้นตามสหรัฐอเมริกา

ธุรกิจขนาดใหญ่ที่กิจการแย่งชิงย้ายโรงงานไปยังประเทศจีนและอื่นๆ ทำให้โรงงานรับช่วงตกอยู่ในภาวะวิกฤติ ที่โรงงานขนาดเล็กในเมืองหนึ่งของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ผมรู้จักและฟังพินาศไปในสิ้นปีนี้ มีผู้หญิงในชุมชนเกษตรมาทำงานผลิตชิ้นส่วนอิเล็กทรอนิกส์ด้วยค่าแรง 300 เยนต่อชั่วโมง แม้จะมีฝีมือเทียบเท่าคนที่ทำงาน

มาอย่างช้าของ แต่ค่าแรงก็ไม่ขึ้น ลูกค้าของโรงงาน เปลี่ยนไปส่งชิ้นส่วนจากโรงงานที่เป็รู จึงมาขอเลิก สัญญา แต่เจ้าของโรงงานก็พยายามยื้อเอาไว้ด้วยการลดค่าแรง แม้จะเป็นค่าแรงต่ำกว่าที่กำหนด ในกฎหมาย แต่ในต่างจังหวัดที่ไม่มีการทำ ทางโรงงานจำต้องทำเช่นนี้โดยไม่รายงานต่อหน่วยงาน ที่รับผิดชอบ และก็มีธุรกิจรับช่วงที่เลิกกิจการไปมากมาย

เจ้าของกิจการโรงงานที่ว่านี้ มีกิจการ ก่อสร้างด้วย และเป็นผู้สนับสนุนพรรค LDP แต่ใน ทศวรรษ 1990 รัฐบาลพรรค LDP ได้วางมาตรการ ด้านเศรษฐกิจโดยอนุมัติโครงการสาธารณูปโภค มากมาย งบประมาณขาดดุลย่อยยับ ตั้งแต่ทศวรรษ 2000 จึงหันมาลดงบประมาณส่วนนี้ลงอย่างมาก เศรษฐกิจในท้องถิ่นสิ้นกำลัง พรรค LDP สูญเสีย เสียงสนับสนุน จนพรรค DPJ เปลี่ยนมาเป็นรัฐบาล แทน

เพื่อตอบการเรียกร้องจากสหรัฐอเมริกา ให้เปิดตลาดเสรี ได้มีการปรับปรุงกฎหมายห้างร้าน ขนาดใหญ่ในปี 1991 และยกเลิกไปในปี 2000 ตั้งแต่ ปี 1991-2007 จำนวนร้านค้าปลีกลดลงเหลือสองใน สาม แต่การขายปลีกของห้างร้านขนาดใหญ่ที่มี หลายสาขา มีการขายสินค้าราคาถูกจากประเทศจีน เพิ่มมากขึ้น ร้านขายปลีกบริหารเองเก่าๆ ที่ขายของ ผลิตในประเทศราคาสูงทยอยล้มหายตายจากย่าน การค้าในต่างจังหวัดถึงกับได้รับการขนานนามว่า **“ย่านปิดร้าน”**

ผู้คนในต่างจังหวัดจึงจำเป็นต้องขับรถ ไปซื้อของใช้ในซีวิตประจำวันที่ ร้านค้าปลีก ขนาดใหญ่ แต่ปั้มน้ำมันก็ลดจำนวนลงในช่วงปี 1994-2009 เหลือเพียงสองในสาม การลดจำนวนลง ของปั้มน้ำมันเป็นไปอย่างรุนแรงมาก โดยเฉพาะ ในท้องถิ่นที่มีประชากรเบาบางและสูงอายุอย่าง รุนแรง ในภัยพิบัติครั้งนี้ก็เกิดปัญหาน้ำมันขาดแคลน และการชะงักงันของการขนส่งสิ่งของบรรเทาทุกข์ ซึ่งเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นตามมา โดยมีสภาพเศรษฐกิจ

ของท้องถิ่นที่สิ้นเรี่ยวแรงเป็นฉากหลัง

เมื่อไม่มีงานทำในท้องถิ่นชนบท ก็ทำให้เกิดการกระจุกตัวในเมืองใหญ่มากขึ้น แม้จะเรียกว่า ท้องถิ่นชนบท แต่จังหวัดส่วนใหญ่ในตัวเมืองก็จะมีประชากรเกินกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งหมดมากระจุก ตัวกันอยู่ และคนเหล่านั้นก็ยิ่งพากันมากระจุกตัวอยู่ ในเมืองโตเกี่ยวมากขึ้นเรื่อยๆ

ผลการสำรวจชิ้นหนึ่งในโครงการที่พักอาศัย ของรัฐเขตใกล้ศูนย์ราชการเมืองซัปโปโร จังหวัด ฮอกไกโด เมื่อปี 1989 แสดงให้เห็นว่าสภาพเช่นนี้ จะทำให้เกิดอะไรขึ้นตั้งแต่เมื่อ 20 ปีที่แล้วผู้หญิง ที่ไม่มีงานทำในท้องถิ่นกระจุกตัวกันอยู่ในที่พัก อาศัยของรัฐ ซึ่งแต่ละคนก็มีภูมิหลังคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ ความยากจนของครอบครัวที่ถือกำเนิด การศึกษาต่ำ ความสัมพันธ์กับญาติเบาบาง การ ไหลเข้าสู่เมืองใหญ่ งานไม่มั่นคง แต่งานกับผู้ชาย ที่อยู่ในสภาพเหมือนๆ กันและมีลูก สามิเล่นการ พนันและมีหนี้สิน มีการใช้ความรุนแรงในครอบครัว และหย่าร้าง เปลี่ยนงาน เปลี่ยนที่อยู่ วนเวียนไปเรื่อยๆ จนมาอยู่ในที่พักอาศัยของรัฐ สำหรับแม่ เลี้ยงเดี่ยว มีหลายกรณีที่ขาดวินัยในการดำรงชีวิต ลูกกลายเป็นเด็กไม่ยอมไปโรงเรียนเป็นจำนวนมาก

จุดที่ควรพึงเล็ง คือ ในครอบครัวแม่เลี้ยง เดี่ยวยากจนในท้องถิ่นนี้ มองอย่างผิวเผินอาจดูไม่ เหมือนครอบครัวที่ยากจน ที่พักอาศัยของรัฐแห่งนั้น สร้างขึ้นด้วยการลงทุนสาธารณูปโภค เป็นกลุ่ม อาคารที่พักอาศัยที่มีการวางแผน มีตึกคอนกรีตตั้ง เรียงรายในรูปแบบสมัยใหม่ พบหลายครอบครัวที่ซื้อ เครื่องใช้ไฟฟ้าและเสื้อผ้าใหม่มากกว่าคนทั่วไป หรือมีหนังสือการ์ตูนกองเต็มห้องพักแคบๆ แต่ ผู้หญิงเหล่านั้นต้องทำงานใช้แรงงานที่ได้ค่าแรงต่ำ อยู่ทุกวัน มีหลายรายที่ไม่สบายหรือมีความผิดปกติทางจิต อาหารที่บริโภคส่วนมากเป็นอาหาร กึ่งสำเร็จรูป การซื้อเครื่องใช้ไฟฟ้าหรือหนังสือ การ์ตูนมาจากความเครียดในซีวิตไร้ความมั่นคง ที่มองไม่เห็นอนาคตและปมด้อยทางสังคม มีหลาย

รายได้กำลังลำบากในการชำระหนี้ สภาพดังกล่าวนี้ ในปี 1989 เชื่อกันว่าเป็นปัญหาเฉพาะในพื้นที่ที่เป็นชื่อยกเว้นของเมืองใหญ่ต่างจังหวัด แต่ปัจจุบันกลายเป็นปัญหาที่ไม่สามารถมองข้ามได้

พื้นที่ประสบภัยพิบัติในครั้งนี้ มีการคาดประมาณไว้ว่า ภายในปี 2030 จะมีประชากรลดลง 20-30% เป็นท้องถิ่นที่ประชากรเบาบางและสูงอายุมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ตกเป็นเหยื่อสิ้นนามิจำนวนมากเป็นผู้สูงอายุ ไม่มีอุตสาหกรรมใหญ่ๆ เมืองคามายิชิ ซึ่งเป็นเมืองอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดนั้น ตั้งแต่ปี 1989 ก็ไม่ได้ถูกลงเหล็กแล้ว แต่นำเอาเหล็กจากที่อื่นมาแปรรูปเป็นเหล็กเส้นคุณภาพดี การทำเหล็กเส้นคุณภาพดีนั้นเป็นเทคนิคการแปรรูปขั้นสูงที่ไม่สามารถย้ายไปประเทศอื่นได้ แต่จำนวนการจ้างงานเหลือเพียงไม่กี่เปอร์เซ็นต์เมื่อเทียบกับยุคที่รุ่งเรืองถึงขีดสุด ส่วนการปกครองท้องถิ่นส่วนมากมีปัญหางบประมาณขาดดุลมากมายเนื่องจากต้องรับภาระสวัสดิการผู้สูงอายุ ในสภาพนี้มีเพียงเมืองที่ยอมรับโรงไฟฟ้านิวเคลียร์เท่านั้นที่ยังคงเศรษฐกิจดีอยู่ได้ด้วยเงินช่วยเหลือ

สภาพท้องถิ่นที่ตั้งโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์ฟูกูชิมะที่เกิดอุบัติเหตุก็น่าเวทนา มีคำสั่งอพยพในพื้นที่ 30 กิโลเมตรรอบโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ผู้คนที่อพยพออกมาตัวเปล่าไม่สามารถเคลื่อนย้ายทรัพย์สินหรือเครื่องใช้ใดๆ ออกมา ยังคงมองไม่เห็นหนทางว่าจะกลับเข้าไปในพื้นที่ได้อีกหลายสิบปี ผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดฟูกูชิมะ รวมถึงจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อยู่ใกล้เคียง นำไปขายที่โตเกียวไม่ได้เนื่องจากมีความหวาดกลัวการปนเปื้อนอันกัมมันตภาพรังสี บริษัทเท็ปโก (TEPCO) ซึ่งเป็นต้นเหตุของอุบัติเหตุประกาศว่า การเรียกร้องค่าชดเชยต้องมีการรอกใบคำขอ ซึ่งมีถึง 160 หัวข้อ และจะชดเชยให้กับผู้ที่ได้รับการพิจารณาให้ผ่าน ประชาชนที่เคยเชื่อคำโฆษณาว่า “ปลอดภัยแน่นอน” ของรัฐบาลและ

เท็ปโก ต่างส่งเสียงแสดงความแค้นเคือง และที่น่าเวทนายิ่งกว่านั้น คือการที่ประชาชนผู้อพยพจากท้องถิ่นที่ตั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่ได้รับผลประโยชน์จากการรับเงินช่วยเหลือ ไม่ได้ได้รับความเห็นใจจากประชาชนรอบข้างมากนัก

6. จำเป็นต้องหาแนวคิดใหม่

ภัยพิบัติทำให้สภาพดังกล่าวของสังคมญี่ปุ่นเผยตัวออกมา นี่เป็นปัญหาทางโครงสร้างของสังคมญี่ปุ่นโดยรวมทั้งหมด เพียงแต่เป็นที่ชัดเจนว่า ปัญหาที่มองไม่เห็นในภาคเมืองนั้นกำลังดำเนินไปอย่างรุนแรงกว่ามากในชนบท

สภาพของอุตสาหกรรมโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่ไม่โปร่งใส สามารถอยู่ได้ด้วยความสัมพันธ์ที่พัวพันกันอย่างแนบชิดของกลุ่มบุคคลและองค์กร และเงินช่วยเหลือ เป็นภาพการกระจายโครงการสาธารณูปโภคที่เห็นจนชินตาสำหรับประชาชนชาวญี่ปุ่น ซึ่งยังมีหลงเหลืออยู่ในปี 2011 แม้ว่าพรรค LDP จะได้ลดจำนวนโครงการสาธารณูปโภคลง และเปลี่ยนพรรครัฐบาลเป็นพรรค DPJ แล้วก็ตาม

เคดงเรน (สภาหอการค้าและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น) ซึ่งมีธุรกิจเก่าแก่ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “ซาบัตสึ” เป็นแกนหลัก อยู่ในฐานะผู้ปกป้องโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ซึ่งก็เนื่องจากบริษัทผลิตกระแสไฟฟ้าและบริษัทผู้ก่อสร้างโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์นั้น มีอิทธิพลด้วย แต่นิตยสารเศรษฐกิจที่ให้ความสำคัญกับการเปิดเสรีและประสิทธิภาพ พลิกกลับเป็นฝ่ายวิพากษ์โครงสร้างที่พัวพันแนบชิดของอุตสาหกรรมโรงไฟฟ้านิวเคลียร์อย่างสิ้นเชิง การที่ญี่ปุ่นมีโอกาสจะเลิกใช้โรงไฟฟ้านิวเคลียร์มากขึ้นในช่วงนี้ ไม่ได้เป็นเพียงเพราะผู้คนสนใจในอันตรายของอุบัติเหตุและสารกัมมันตรังสีเพียงอย่างเดียว

การก่อร่างโครงสร้างสังคมขึ้นมาใหม่ จากปัญหาต่างๆ รวมทั้งโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ที่ได้ถูกเปิดเผยออกมาด้วยภัยพิบัติครั้งนี้ จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแนวคิด

หลังภัยพิบัติแผ่นดินไหวครั้งใหญ่ฮันชินเมื่อปี 1995 มีการลงทุนเพื่อฟื้นฟูไปเป็นจำนวนมาก แต่ไม่ค่อยมีผล แรกที่สุด เงินฟื้นฟูส่วนใหญ่ได้ผ่านบริษัทก่อสร้างขนาดใหญ่ไหลกลับเข้ากรุงโตเกียว ไม่ได้ช่วยให้เศรษฐกิจท้องถิ่นดีขึ้นเลย อุตสาหกรรมหนัก เบาท่าเรือต่างๆ ของเมืองโกเบที่ได้รับ ความเสียหาย ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่มีมาแต่ดั้งเดิม พ่ายแพ้ต่อการแข่งขันกับประเทศจีนและเกาหลีใต้ ไม่สามารถฟื้นคืนกลับมาได้ เศรษฐกิจของท้องถิ่นชะงักงัน พื้นที่พาณิชย์ที่พัฒนาขึ้นมาใหม่โดยมีการสร้างถนนเตรียมไว้ก็ไม่มีคนมาเช่าที่

ถึงอย่างนั้นก็ตาม โกเบซึ่งถือเป็นเมืองที่อยู่อาศัยสำหรับเมืองโอซากา ก็ได้ฟื้นฟูสภาพบ้านเรือนกลับคืนมา แต่ในพื้นที่ประชากรเบาบางที่ประสบภัยแผ่นดินไหวและสึนามิในทศวรรษ 2000 อุตสาหกรรมดั้งเดิม เช่น การประมง ได้ถดถอยไปอย่างรวดเร็วยิ่งขึ้น คนหนุ่มสาวออกไปจากพื้นที่ ทำให้สังคมสูงอายุนับถึงขั้นวิกฤติในทันที นั่นก็คือเมื่อเกิดภัยพิบัติขึ้น ปัญหาที่มีอยู่แต่เดิมได้เผยตัวออกมา และแนวโน้มที่อุตสาหกรรมที่มาถึงขีดจำกัดแต่ดั้งเดิมจะถดถอยไปนั้น เป็นประเด็นที่มีร่วมกันซึ่งในครั้งนี้มีขนาดใหญ่หลวงมาก

การที่รูปแบบการฟื้นฟูที่ผ่านมาไม่เกิดผล เนื่องจากนั้นเป็นการขยายต่อออกมาจากโครงการสาธารณูปโภคที่ดำเนินมาในช่วงทศวรรษ 1960-1980 สร้างสะพาน ถนน ท่าเรือ ในโครงการสาธารณูปโภคแล้วพัฒนาพื้นที่ขึ้นมาใหม่ เศรษฐกิจก็จะเติบโต เก็บภาษีได้เพิ่มขึ้น ส่วนที่ลงทุนลงไป ในสาธารณูปโภคก็จะกลับคืนมาได้ นี่เป็นวิธีคิดแบบเดิม การฟื้นฟู

จากภัยพิบัติ ได้ถูกจัดวางตำแหน่งเป็นการพัฒนาพื้นที่ขึ้นมาใหม่โดยใช้ภัยพิบัติเป็นโอกาส

แต่หลังจากทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา แม้จะสร้างสะพานหรือถนน โรงงานก็ไม่เข้ามาในท้องถิ่นนั้น กลับออกไปยังเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผู้ที่ได้กำไรมีแต่ธุรกิจก่อสร้าง แถมหากธุรกิจก่อสร้างนั้นเป็นธุรกิจใหญ่ในเมือง เงินก็จะไม่ตกอยู่ในท้องถิ่น ผลก็คือ ท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นมาใหม่โดยใช้โอกาสภัยพิบัติที่เกิดขึ้น เศรษฐกิจจะชะงักงัน ประชากรลดลง เหลือไว้เพียงงบประมาณที่ติดลบ

การจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนี้ จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงตัวโครงสร้างของสังคมเอง ญูญแจหนึ่งคือปัญหาโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ ตั้งแต่ทศวรรษ 2000 เป็นต้นมา การนำพลังงานชนิดใหม่เข้ามาใช้ เป็นเรื่องที่กำลังอยู่ในกระแสทั่วโลก การยกเลิกเงินช่วยเหลือก็เป็นกระแสในประเทศญี่ปุ่น ดังนั้นปัญหาโรงไฟฟ้านิวเคลียร์สำหรับญี่ปุ่น จึงไม่ได้เป็นเพียงปัญหาภัยจากสารกัมมันตรังสีเท่านั้น แต่อาจเป็นปากทางเปลี่ยนเข้าไปสู่โครงสร้างสังคมแบบใหม่ จากโครงสร้างสังคมแบบเก่าของยุคทศวรรษ 1970 ไม่เพียงเท่านั้น ความสามารถในการสร้างแนวคิดของสังคมใหม่ก็เรื่องของประเทศญี่ปุ่นยุคปัจจุบันต้องหาคำตอบ

เนื้อหาการบรรยายนี้อาจมองว่าเป็นการมองโลกในแง่ร้าย แน่แน่นอนว่าสังคมญี่ปุ่นก็มีปัจจัยในแง่ดีอีกมาก แต่อนาคตต้องเริ่มจากการตระหนักถึงปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน และหลายประเทศน่าจะนำสภาพเช่นนี้ของญี่ปุ่นพร้อมวิธีการจัดการไปใช้อ้างอิงได้ และญี่ปุ่นศึกษาต่อจากนี้ไปก็มีความจำเป็นที่จะต้องตระหนักในเรื่องเหล่านี้

ประวัติ ดร. เอจิ โอะกุมะ

ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ คณะการจัดการนโยบาย มหาวิทยาลัยเคโอ

สาขาวิชาหลัก

สังคมวิทยาเชิงประวัติศาสตร์

งานวิจัยปัจจุบัน

ชาตินิยมในประเทศญี่ปุ่นยุคหลังสงครามโลกครั้งที่ 2

รางวัลที่ได้รับ

- 1996 “จุดเริ่มต้นตำนานเทพเจ้าชนชาติเดียว-สาแหรกภาพเหมือนตนเองของ <คนญี่ปุ่น>”
รางวัลศิลปศาสตร์ชั้นโทริสาขาสังคมและชนบทวิถึ
- 2003 “<ประชาธิปไตย> กับ <ความรักชาติ> -ความเป็นสาธารณะของชาตินิยมญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2” รางวัลชมเชยประชุมวิชาการสังคมศาสตร์ญี่ปุ่นครั้งที่ 2, รางวัลวัฒนธรรมสำนักพิมพ์ไมนิจิครั้งที่ 57 ประเภท 2
- 2004 “<ประชาธิปไตย> กับ <ความรักชาติ>” รางวัล จิโร โอซารากิ สาขาบทวิจารณ์ ครั้งที่ 3
- 2010 “1968” รางวัลศิลปศาสตร์มูลนิธิคาโดกาวะ

ผลงาน

“จุดเริ่มต้นตำนานเทพเจ้าชนชาติเดียว-สาแหรกภาพเหมือนตนเองของ <คนญี่ปุ่น>” (สนพ.ชินโยชะ 1995)

A Genealogy of ‘Japanese’ Self-images, trans. By David Askew, (Trans Pacific Press, 2002)

“ชายขอบของ <คนญี่ปุ่น>-โอกินาวะ-โอนุ-ใต้หวั่น-เกาหลี : จากการยึดครองจนถึงการคืนอิสรภาพแก่เมืองขึ้น” (สนพ.ชินโยชะ 1998)

“บันทึกอินเดีย-จากประเทศแห่งวัวและคอมพิวเตอร์” (สนพ.ชินโยชะ 2000)

“<ประชาธิปไตย> กับ <ความรักชาติ> -ความเป็นสาธารณะของชาตินิยมญี่ปุ่นหลังสงครามโลก ครั้งที่ 2 ” (สนพ.ชินโยชะ 2000)

“อิคุทาโร่ ชิมิสึ-รอยทางของปัญญาชนหลังสงคราม” (สนพ.โอจาโนะมิสึโอะโบ 2003)

“ประชาชนกับการติดอาวุธ-สงครามกับการควบคุมอาวุธปืนของสหรัฐอเมริกา” (สนพ.มหาวิทยาลัยเคโอ 2004)

“วงจรรสนทนา-รวมบทสนทนาของ เอจิ โอะกุมะ” (สนพ.ชินโยชะ 2005)

“ประเทศที่เรียกว่าญี่ปุ่น-ปรัชญารายทาง” (สนพ. ริจง 2006)

“1968” (2 เล่ม สนพ.ชินโยชะ 2009)

“ขณะนี้พวกเราอยู่ที่ไหน-รวมบทความวิจารณ์สถานการณ์ปัจจุบันของ เอจิ โอะกุมะ” (สนพ.ไมนิจิชิมบุนชะ 2011)

บทวิเคราะห์ห้วงประการต่อเหตุการณ์ 3/11 ในญี่ปุ่น

สกุลกร ยาไทย¹

ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจการเมืองโลก ดังนั้นหลังเหตุการณ์ 3/11 ที่เริ่มต้นจากแผ่นดินไหวขนาด 9 ริคเตอร์ ณ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของญี่ปุ่น ที่นำไปสู่ทsunami และวิกฤติโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ จึงมีหน่วยงานคลังสมองจำนวนหนึ่งได้ทำการวิเคราะห์ที่มาที่ไปของเหตุการณ์นี้ โดยทำการศึกษาเพื่อประเมินศักยภาพและวิเคราะห์ความล้มเหลวในการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่น วิเคราะห์ผลกระทบของวิกฤติการณ์ในญี่ปุ่นต่อสถานการณ์เศรษฐกิจการค้าระหว่าง

ประเทศ เพื่อเป็นกรณีศึกษา คาดการณ์อนาคตของญี่ปุ่นและให้ข้อเสนอบางประการที่คิดว่าจะเป็นทางออกของปัญหา

JWP ฉบับนี้จึงทำการสรุปเรียบเรียงบทวิเคราะห์ที่น่าสนใจบางส่วนมาเสนอผู้ที่สนใจ ซึ่งคิดว่าจะเป็นประโยชน์ทั้งในด้านการทำความรู้จักญี่ปุ่นในแง่มุมที่ปรากฏให้เห็นไม่บ่อยนัก และในการทำความเข้าใจเปรียบเทียบวิกฤติการณ์อื่นๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในระดับโลกและในประเทศไทย

เกิดอะไรขึ้นกับญี่ปุ่น?

Great Eastern Japan Earthquake, March 11th 2011 : A Preliminary Briefing on the Japanese Government's Disaster Response Management²

งานศึกษาที่ตั้งคำถามในการศึกษาว่า เหตุใดรัฐบาลญี่ปุ่นซึ่งมีศักยภาพ ความพร้อมทางด้านทรัพยากรในการจัดการภัยพิบัติมากที่สุดในประเทศหนึ่งในโลก จึงไม่สามารถสร้างระบบการจัดการภัย

พิบัติที่สามารถตอบสนองต่อวิกฤติการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 อย่างมีประสิทธิภาพได้นอกจากนี้ ระบบการวางแผนการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติของญี่ปุ่นมีข้อบกพร่องประการใดที่

¹ ผู้ช่วยผู้อำนวยการโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น

² David Rubens Associates (2011). Great Eastern Japan Earthquake, March 11th 2011 : A Preliminary Report on the Japanese government's Disaster Response Management.
http://www.davidrubens-associates.com/PDFS/DRA_Japan%20earthquake%20article_7a_.pdf

ทำให้การจัดการภัยพิบัติในสถานการณ์จริงประสบความสำเร็จ ความล้มเหลว เพื่อตอบคำถามในการศึกษาข้างต้น งานศึกษาชิ้นนี้จึงอธิบายถึงหลักสำคัญบางประการของกระบวนการวางแผนการจัดการภัยพิบัติของรัฐบาลญี่ปุ่นที่เป็นสาเหตุของความล้มเหลวในการบริหารจัดการภัยพิบัติในครั้งนี้ รวมถึงใช้บทเรียนจากประสบการณ์การจัดการภัยพิบัติในสถานการณ์ที่ใกล้เคียงกันทั้งในญี่ปุ่นและต่างประเทศมาประเมินว่า รัฐบาลญี่ปุ่นได้เรียนรู้บทเรียนเหล่านี้และนำมาปรับปรุงระบบการจัดการภัยพิบัติของตนให้มีพัฒนาการมากขึ้นหรือไม่

ความล้มเหลวในการจัดการเชิงกลยุทธ์ (Strategic Management)

มีสาเหตุมาจากการละเลยปัจจัยที่สำคัญต่อการวางแผนการจัดการภัยพิบัติทั้ง 4 ประการ ได้แก่ 1.) ระดับของผลกระทบ 2.) ลักษณะภูมิประเทศ 3.) นโยบายเรื่องโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และ 4.) สภาพภูมิอากาศ ทั้งที่ในความเป็นจริงแล้วปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้เป็นปัจจัยที่ควรจะต้องอยู่เหนือการคาดการณ์แต่อย่างใด ความล้มเหลวดังกล่าวจึงแสดงให้เห็นว่า ผู้บริหารวิกฤติการณ์ (crisis managers) ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับชาติขาดความสามารถในการเผชิญหน้ากับสิ่งที่ป็นธรรมชาติที่แท้จริงของภัยคุกคามที่เผชิญอยู่ นอกจากนี้การวางแผนการจัดการภัยพิบัติที่ตอบสนองต่อสถานการณ์ล่วงหน้ากลับไม่ได้คำนึงถึงการให้ความช่วยเหลือที่ตอบสนองต่อความต้องการในพื้นที่ประสบภัยอย่างแท้จริง แต่กลับคำนึงถึงการให้ความช่วยเหลือที่หน่วยงานมีศักยภาพที่จะให้มากกว่า

ความล้มเหลวในการจัดการเชิงยุทธวิธี (Tactical Management)

แม้ว่าญี่ปุ่นจะมีองค์การบริหารจัดการภัยพิบัติในทุกระดับการบริหารราชการ ไม่ว่าจะเป็นระดับชาติ ระดับจังหวัด หรือระดับท้องถิ่น โดยที่

องค์กรเหล่านี้ล้วนมีความเชี่ยวชาญและศักยภาพในการปฏิบัติหน้าที่ในระดับสูง หากแต่การที่ญี่ปุ่นไม่มีการอบการจัดการภัยพิบัติที่เป็นเอกภาพ ทำให้ไม่สามารถระดมองค์กรที่เป็นเอกเทศเหล่านี้ให้มาอยู่ภายใต้สายการบังคับบัญชาเดียวกันในระดับปฏิบัติการได้ การจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นในครั้งนี้จึงไม่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว มีประสิทธิภาพ และความเหมาะสมได้

ความล้มเหลวในการจัดการการปฏิบัติการ (Operational Management)

ญี่ปุ่นมีหน่วยงานที่มีศักยภาพสูงในการให้ความช่วยเหลือเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ฉุกเฉิน หากแต่ข้อเท็จจริงที่ปรากฏในภัยพิบัติครั้งนี้พบว่าความช่วยเหลือยังไม่ได้กระจายไปถึงหลายชุมชนที่อยู่ห่างไกลหรือถูกตัดขาดจากโลกภายนอกในช่วงหนึ่งอาทิตย์หลังจากที่เกิดภัยพิบัติ ทั้งที่ข้อจำกัดในเรื่องภูมิประเทศและภูมิอากาศในการให้ความช่วยเหลือในสถานการณ์ฉุกเฉินเป็นปัจจัยที่สามารถคาดการณ์ได้ล่วงหน้าและควรจะเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดแผนการปฏิบัติการดังกล่าวนี้ ทั้งนี้สาเหตุของความล้มเหลวในการจัดการการปฏิบัติการเป็นผลมาจากการขาดภาวะผู้นำของผู้นำทางการเมืองในทุกระดับที่ไม่สามารถกำหนดแผนการปฏิบัติการล่วงหน้าที่สามารถตอบสนองต่อสถานการณ์อย่างมีประสิทธิภาพได้

นอกจากการบริหารจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นในครั้งนี้จะถูกวิพากษ์ในเชิงของเทคนิคการจัดการแล้ว ยังได้ถูกวิพากษ์ในเรื่องของการที่มีประเด็นทางการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้อง รวมถึงปัญหาการขาดภาวะผู้นำทางการเมืองของรัฐบาล ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลให้รัฐบาลญี่ปุ่นไม่สามารถให้ความช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้ความเชื่อถือนของสาธารณชนลดน้อยลงไปด้วย ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความล้มเหลวในการจัดการภัยพิบัติของญี่ปุ่นมีสาเหตุมาจากความ

ล้มเหลวเชิงระบบ (systematic failures) ของรัฐบาลญี่ปุ่นเอง ทั้งที่ญี่ปุ่นเคยมีประสบการณ์การบริหารจัดการภัยพิบัติที่ผิดพลาดในลักษณะเดียวกันในเหตุการณ์ Kobe-Hanshin Earthquake 1995 มาก่อน อย่างไรก็ตามความล้มเหลวในการบริหารจัดการ

ภัยพิบัติของญี่ปุ่นไม่ได้เป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นกับญี่ปุ่นประเทศเพียงประเทศเดียว หากแต่ยังรวมถึงความล้มเหลวของสหรัฐอเมริกาในการจัดการวิกฤติการณ์ Hurricane Katrina และ 9/11 ด้วยเช่นกัน

Damage from the Great East Japan Earthquake and Tsunami— A Quick Report³

งานศึกษานี้ตั้งคำถามในการศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 รวมถึงปัจจัยที่ไม่เคยมีการพิจารณามาก่อนซึ่งเป็นสาเหตุของความอ่อนแอในการรับมือกับภัยพิบัติของพื้นที่ เพื่อตอบคำถามในการศึกษาข้างต้น งานศึกษาชิ้นนี้จึงนำเสนอลักษณะของแผ่นดินไหวและทsunamiที่เกิดขึ้น รวมถึงความเสียหายและความพยายามเบื้องต้นในการดำเนินการภารกิจฟื้นฟูและบูรณะพื้นที่ประสบภัย

สาเหตุของการเกิดภัยพิบัติ

ข้อค้นพบทางวิทยาศาสตร์อธิบายว่า การเกิดภัยพิบัติครั้งนี้เป็นผลมาจากการสะสมของแรงดันระหว่างเปลือกโลกแปซิฟิกและอเมริกาเหนือ ซึ่งก่อให้เกิดแผ่นดินไหวครั้งใหญ่เป็นระยะๆ และเกิดทsunamiตามมา โดยปรากฏการณ์ในลักษณะนี้จะเกิดขึ้นทุกๆ หลายร้อยปีถึงหนึ่งพันปี

ลักษณะของแผ่นดินไหวและทsunamiที่เกิดขึ้น

แผ่นดินไหวและทsunamiที่เกิดขึ้นมีลักษณะที่แตกต่างกัน แต่มีจุดรวมที่ตรงกันประการหนึ่ง คือระดับความรุนแรงของภัยพิบัติที่เกิดขึ้นสูงมากที่สุดเท่าที่เคยตรวจวัดได้ในญี่ปุ่น นอกจากนี้ ลักษณะของภัยพิบัติที่เกิดขึ้นก็มีความสลับซับซ้อนอย่างมาก

จนอาจเรียกได้ว่าเป็น “giant composite disaster” เนื่องจากเป็นการรวมกันระหว่างแผ่นดินไหวขนาด 9 ริคเตอร์และคลื่นยักษ์ทsunamiซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่ เมื่อประกอบกับการเกิดวิกฤติการณ์นิวเคลียร์ ยิ่งส่งผลให้ความเสียหายแพร่กระจายในวงกว้างมากยิ่งขึ้น

แง่มุมบางประการจากความเสียหาย

สิ่งก่อสร้างที่ป้องกันทsunamiตามชายฝั่งทะเล อาทิเช่น เขื่อนที่ป้องกันคลื่นขนาดยักษ์สามารถลดความเสียหายที่เกิดจากทsunamiได้ แต่ไม่สามารถป้องกันพื้นที่หลังเขื่อนจากทsunamiได้ทั้งหมด เพราะระดับความสูงของคลื่นทsunamiในครั้งนี้นสูงกว่าความสูงของสิ่งก่อสร้างที่ถูกออกแบบมาบนฐานของประสบการณ์การรับมือกับระดับความสูงของคลื่นทsunamiที่เผชิญในอดีต ในขณะที่มาตรการให้การศึกษาระชาชนเกี่ยวกับการป้องกันภัยพิบัติสามารถลดอัตราการเสียชีวิตของประชาชนในพื้นที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม อัตราการเสียชีวิตของผู้สูงอายุ รวมทั้งคนโสดที่พักรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลและสถานพักฟื้นต่างๆ เพราะไม่ได้รับการอพยพอย่างทันท่วงทีเมื่อเกิดภัยพิบัตินั้น พบว่ายังอยู่ในระดับที่สูงไม่แตกต่างไปจากลักษณะการเสียชีวิตของเหยื่อจากทsunamiในอดีต ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจากความพยายามเบื้องต้นในการรับมือกับ

³ Nobuo Mimura, Kazuya Yasuhara, Seiki Kawagoe, Hiromune Yokoki, and So Kazama (2011). Damage from the Great East Japan Earthquake and Tsunami—A Quick Report www.springerlink.com/index/741472261U3726N7.pdf

ภัยพิบัติและความเสียหายที่เกิดขึ้นนั้น อาจกล่าวได้ว่า แม้อิญี่ปุ่นจะมีการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับแผ่นดินไหวและทsunami ที่เพิ่มมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเกิดความเสียหายอย่างมหาศาลจากภัยพิบัติครั้งนี้ซึ่งอยู่เหนือการคาดการณ์และประสบการณ์ที่เคยประสบกับทsunamiในอดีต

ความพยายามเบื้องต้นในการดำเนินการภารกิจฟื้นฟูและบูรณะพื้นที่ประสบภัย

ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากภัยพิบัติ ทั้งความเสียหายต่อสิ่งก่อสร้าง รวมทั้งความเสียหายต่อธรรมชาติ ล้วนเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินการภารกิจฟื้นฟูช่วยเหลือผู้ประสบภัยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ ในด้านการบูรณะพื้นที่ประสบภัยก็ประสบปัญหาของที่ทิ้งเสียหายจากภัยพิบัติ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ตามมาด้วย

ข้อเสนอ

ยุทธศาสตร์การป้องกันและฟื้นฟูภัยพิบัติที่เหมาะสมที่สุดคือ การดำเนินการอพยพและปฏิบัติ

ภารกิจกู้ชีพอย่างรวดเร็ว โดยที่จะต้องสามารถปกป้องชีวิตของประชาชนและรักษาการดำเนินงานกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนให้ดำเนินต่อไปได้ จากฐานความคิดดังกล่าว การบูรณะพื้นที่ประสบภัยจึงควรแบ่งแยกสถานที่อยู่อาศัยและสถานที่ทำงานออกจากกัน กล่าวคือ ผู้คนอาศัยอยู่บริเวณที่สูง และทำงานที่พื้นที่ชายฝั่งซึ่งจะต้องดำเนินการสร้างสิ่งก่อสร้างที่ป้องกันทsunamiตามแนวชายฝั่งทะเลขึ้นมาใหม่ เพื่อปกป้องพื้นที่ชายฝั่งที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้การบูรณะหลังภัยพิบัติจะต้องไม่จำกัดอยู่เพียงแค่การบูรณะพื้นที่ประสบภัยเท่านั้น หากแต่จะต้องรวมถึงการสร้างสังคมญี่ปุ่นใหม่ที่รองรับต่อการเป็นสังคมผู้สูงอายุ สังคมที่มีชีวิตชีวาและสังคมที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อมด้วย โดยเสนอให้ภาควิชาการมีบทบาทที่สำคัญต่อการบูรณะฟื้นฟูสังคมญี่ปุ่นใหม่ด้วยการสร้างกลไกใหม่ที่ส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือระหว่างนักวิจัยจากหลายสาขาวิชาในการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการที่ตอบโจทย์ต่อการแก้ปัญหาความท้าทายต่างๆ ที่สังคมกำลังเผชิญอยู่เพื่อเสนอต่อกลุ่มผู้กำหนดนโยบายต่อไป

The Great Eastern Japan Earthquake : Assessing Disaster Response and Lessons for the United States⁴

งานศึกษานี้เป็นการประเมินการตอบสนองในเบื้องต้นของญี่ปุ่นในการจัดการภัยพิบัติทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1.) การเตรียมการและการตอบสนอง 2.) การสื่อสารความเสี่ยง 3.) ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ และ 4.) โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญเพื่อเป็นบทเรียนที่สำคัญต่อสหรัฐฯ ในการประเมินศักยภาพของตนในการรับมือกับภัยพิบัติ

การเตรียมการและการตอบสนอง

1. มาตรการการวางแผน การเตรียมการ และการบรรเทาภัยพิบัติ

สภาพความยากลำบากในการดำรงชีวิตของประชาชนที่เป็นกลุ่มเสี่ยงทั้งในและนอกศูนย์ฟื้นฟูผู้ประสบภัย สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของระบบการบริหารจัดการภัยพิบัติแบบรวมศูนย์ของญี่ปุ่นที่

⁴ James Carafano .“The Great Eastern Japan Earthquake : Assessing Disaster Response and Lessons for the United States” in [Heritage Foundation report](http://www.heritage.org/research/reports/2011/05/the-great-eastern-japan-earthquake-assessing-disaster-response-and-lessons-for-the-us)
<http://www.heritage.org/research/reports/2011/05/the-great-eastern-japan-earthquake-assessing-disaster-response-and-lessons-for-the-us>

ทำให้การส่งมอบความช่วยเหลือแก่ผู้ประสบภัย
ประสบความล่าช้า ดังนั้นมาตรการการวางแผน
การเตรียมการและการบรรเทาภัยพิบัติจึงต้องดำเนินการ
อย่างรวดเร็ว เพื่อให้สังคมสามารถฟื้นตัวได้เร็ว
มากขึ้น

2. วัฒนธรรมการเตรียมการรับมือกับ ภัยพิบัติ

ในบริบทของญี่ปุ่น ความเสียหายที่เกิดขึ้น
จากภัยพิบัติซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง
ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งประเทศด้วย ประชาชนจึงรับ
รู้ถึงภัยคุกคามจากภัยพิบัติร่วมกัน รวมทั้งมี
วัฒนธรรมการเตรียมการรับมือกับภัยพิบัติที่มีความ
เป็นเอกภาพ มั่นคงและสอดคล้องไปในทิศทาง
เดียวกัน ปัจจัยดังกล่าวจึงส่งผลต่อความสามารถ
ในการรับมือกับภัยพิบัติของประเทศด้วย ดังนั้น
วัฒนธรรมการเตรียมการรับมือกับภัยพิบัติจึงเป็น
องค์ประกอบที่จำเป็นต่อการตอบสนองต่อภัยพิบัติ

การสื่อสารความเสี่ยง

ปัญหาเรื่องความไร้ประสิทธิภาพของการ
สื่อสารความเสี่ยงของรัฐบาลญี่ปุ่นในวิกฤติการณ์
ครั้งนี้ สามารถพิจารณาได้จาก 1.) การที่รัฐบาลทั้ง
ทุกระดับการเฝ้าระวังและแจ้งเตือนภัยพิบัติล่วงหน้า
อย่างเป็นทางการเพื่อลดความเสียหายต่อชีวิตของ
ประชาชน ซึ่งมุ่งเน้นที่การเผยแพร่ข้อมูลที่ครบถ้วน
สมบูรณ์อย่างเป็นทางการมากเกินไป รัฐบาลจึงไม่
สามารถป้องกันข้อมูลที่จำเป็นต่อการตัดสินใจของผู้มี
ส่วนเกี่ยวข้องในสถานการณ์ฉุกเฉินได้ทันเวลา ซึ่งใน
ประเด็นนี้ มาตรการลดความเสียหายต่อชีวิตของ
ประชาชนที่ดีที่สุดควรจะเป็นการสร้างตระหนักรู้
ให้กับชุมชนและการสื่อสารลดความเสี่ยงมากกว่า
การพึ่งพิงมาตรการป้องกันภัยพิบัติด้วยระบบ
เทคโนโลยีสารสนเทศ และ 2.) ความไร้ประสิทธิภาพ

ของรัฐบาลในการสื่อสารความเสี่ยงเรื่องการแผ่
ปริมาณรังสีในระดับต่ำกว่าวิกฤติการณ์นิวเคลียร์ที่
Fukushima เนื่องจากมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่รับ
ผิดชอบเปิดเผยข้อมูลสู่สาธารณชนมากเกินไป โดย
ที่หน่วยงานเหล่านี้ต่างก็มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ
และวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่ข้อมูลที่แตกต่าง
และขัดแย้งกัน จึงเป็นการยากที่รัฐบาลจะสามารถ
แสดงข้อมูลที่ถูกต้องและครบถ้วนสู่สาธารณชนได้

ความช่วยเหลือจากต่างประเทศ

ในสถานการณ์ภัยพิบัติที่ร้ายแรง ความช่วย
เหลือต่างประเทศมีความสำคัญต่อประเทศพัฒนา
แล้ว ดังเช่น ญี่ปุ่นหรือสหรัฐฯ เป็นอย่างมาก แต่ใน
ขณะเดียวกัน การรับความช่วยเหลือและการส่งมอบ
ช่วยเหลือไปยังผู้ประสบภัยก็เป็นภารกิจที่สลับซับซ้อน
และยากลำบากสำหรับประเทศผู้รับเช่นกัน ซึ่ง
ในกรณีของญี่ปุ่นได้ถูกวิพากษ์ในเรื่องของความล่าช้า
และความไร้ระเบียบในการส่งมอบความช่วยเหลือ
ซึ่งมีสาเหตุมาจากรูปแบบการจัดการภัยพิบัติที่ไม่ยืด
หยุ่นของญี่ปุ่นเอง

โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ

ความเสียหายของโครงสร้างพื้นฐานที่
สำคัญในพื้นที่ประสบภัยซึ่งถูกทำลายจากภัยพิบัติ
นั้นได้ส่งผลกระทบต่อทั่วประเทศญี่ปุ่น นอกจากนี้จะ
เป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจที่ส่งผลให้สายการผลิต
ทั้งในประเทศและต่างประเทศต้องหยุดชะงัก และ
ส่งผลกระทบต่อผู้บริโภคทั่วโลกแล้ว ความเสียหาย
ดังกล่าวยังเป็นอุปสรรคสำคัญต่อความพยายามใน
การดำเนินมาตรการบรรเทาและฟื้นฟูประเทศหลัง
ภัยพิบัติอีกด้วย ดังนั้น ความสามารถในการกลับคืน
สู่สภาพปกติของโครงสร้างพื้นฐานจึงส่งผลกระทบต่อ
ความสามารถในการตอบสนองต่อภัยพิบัติที่ร้ายแรง

จะเกิดอะไรขึ้นกับเศรษฐกิจการค้าโลก?

The Impact of the Great Eastern Japan Earthquake on International Trade⁵

งานศึกษานี้ต้องการศึกษาเปรียบเทียบถึงผลกระทบของเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 ต่อการค้าระหว่างประเทศ

ความแตกต่างระหว่างเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 กับภาวะเศรษฐกิจถดถอยปี 2008–2009

ภาวะเศรษฐกิจถดถอยในปี 2008–2009 ส่งผลให้เกิดการลดลงของอุปสงค์ทั่วโลก ทำให้อัตราการส่งออกทั่วโลกลดลงถึง 17% ซึ่งมากกว่าการลดลงของ GDP ที่ลดลงเพียง 5% เท่านั้น สำหรับเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 ไม่ได้ส่งผลกระทบต่อการลดลงของอุปสงค์ทั่วโลก แต่ความเสียหายจากภัยพิบัติลดศักยภาพในการผลิตของบริษัทผู้ผลิต แม้จะยังมีอุปสงค์ในตลาดโลกก็ตาม การส่งออกของญี่ปุ่นโดยภาพรวมจึงลดลงอย่างมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

การขาดแคลนพลังงาน

ความเสียหายจากภัยพิบัติทำให้บริษัทผู้ผลิตทั้งในพื้นที่ประสบภัยและภูมิภาคอื่นๆ ประสบปัญหาการขาดแคลนพลังงานที่ใช้ในการผลิต สภาพการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อส่งออกของญี่ปุ่น 2 ทาง กล่าวคือ 1.) จำนวนบริษัทผู้ส่งออกลดลง 2.) มูลค่าของการส่งออกโดยเฉลี่ยต่อบริษัทลดลง ทั้งนี้ หากดำเนินมาตรการแก้ปัญหาด้วยการจ่ายกระแสไฟป้อนระบบการผลิตใหม่ก็จะทำให้ราคาสินค้าเพิ่ม

สูงมากขึ้น ซึ่งจะส่งผลให้บริษัทญี่ปุ่นจะเสียความสามารถในการแข่งขันกับบริษัทต่างชาติตามมา ดังนั้นบริษัทผู้ผลิตที่ใช้พลังงานในการผลิตสูงจึงประสบความยากลำบากในการคงฐานการผลิตในญี่ปุ่นต่อไป

สินเชื่อการค้า (Trade finance)

ภาวะเศรษฐกิจถดถอยในปี 2008–2009 เป็นวิกฤติการณ์การเงินที่ส่งผลกระทบต่อภาคธนาคารของญี่ปุ่น ทำให้อุปทานของการให้สินเชื่อการค้าต่อบริษัทผู้ส่งออกลดลง บริษัทจึงส่งออกได้น้อยลง และส่งผลให้การค้าของญี่ปุ่นลดลงอย่างมาก ในขณะที่เหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 ส่งผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจที่แท้จริงของญี่ปุ่น กล่าวคือ ความเสียหายที่เกิดขึ้นทำให้อัตราต้นทุนลดลงอย่างรวดเร็ว ในขณะที่ค่าเงินเยนเพิ่มสูงขึ้น รัฐบาลและธนาคารแห่งประเทศไทยจึงต้องเข้ามาแทรกแซงตลาดแลกเปลี่ยนการเงินและผ่อนคลายนโยบายทางการเงิน เพื่อให้สินเชื่อการค้าที่มั่นคงต่อบริษัทเพื่อให้สามารถส่งออกได้มากขึ้น

นโยบายการค้า

วิกฤติการณ์นิวเคลียร์ที่เกิดขึ้นในเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 ส่งผลให้หลายประเทศเริ่มใช้นโยบายปกป้องทางการค้าต่อสินค้าที่นำเข้าจากญี่ปุ่นอย่างเข้มงวด รวมถึงบริษัทขนส่งต่างประเทศก็ระงับการใช้ท่าเรือที่ญี่ปุ่น เนื่องด้วยข้อ

⁵ TANAKA Ayumu (2011). The Impact of the Great Eastern Japan Earthquake on International Trade http://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0307.html

กังวลเรื่องมาตรฐานความปลอดภัย ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว รัฐบาลญี่ปุ่นควรจะดำเนินกรนโยบายการค้าตามแนวทางต่อไปนี้ 1.) ทำงานร่วมกับองค์กรระหว่างประเทศในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการปนเปื้อนสารกัมมันตภาพรังสีแก่ประเทศต่างๆ รวมถึงบริษัทขนส่งต่างประเทศ 2.) การเพิ่มสวัสดิการทางเศรษฐกิจผ่านการค้าที่เสรีมากขึ้น 3.) รัฐบาลควรให้การสนับสนุนนโยบาย Trans-Pacific Partnership (TPP) ต่อไป

โครงสร้างการค้า

ความเสียหายจากภัยพิบัติส่งผลให้บริษัทญี่ปุ่นต้องระงับการผลิตชิ้นส่วนสินค้าอุตสาหกรรมซึ่งกระทบต่อระบบการผลิตแบบ “just-in-time” และสายการผลิตทั่วโลกที่ต้องชะงักงันตามไปด้วย ภัยพิบัติจึงอาจเป็นปัจจัยที่ส่งผลให้หลายบริษัทตัดสินใจเปลี่ยนไปจัดซื้อจัดจ้างชิ้นส่วนสินค้าอุตสาหกรรมจากบริษัทประเทศอื่นแทนบริษัทญี่ปุ่น ภายใต้สถานการณ์ดังกล่าว บริษัทญี่ปุ่นจึงควรจะ

ปรับตัวด้วยการมุ่งเน้นที่การวิจัยและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ เพื่อรักษาความสามารถในการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูง

บทสรุป

แม้ว่าภัยพิบัติในครั้งนี้ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อฝ่ายผู้ผลิต ซึ่งอาจพิจารณาย้ายฐานการผลิตไปต่างประเทศ ยกเว้นกระบวนการผลิตและอุตสาหกรรมบางประเภทที่ญี่ปุ่นมีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตสูงซึ่งจะคงฐานการผลิตในญี่ปุ่นต่อไป อย่างไรก็ตาม ภัยพิบัติอาจเป็นข้อจำกัดใหม่ที่ทำให้เกิดความจำเป็นในการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมในระยะยาว ซึ่งอาจก่อให้เกิดปัญหาการล้มละลายของบริษัทผู้ผลิตที่ปรับตัวไม่ได้ และภาวะตกงานตามมา ด้วยเหตุนี้ หากมีการปรับโครงสร้างอุตสาหกรรมใหม่จึงจำเป็นต้องมีการทบทวนถึงความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบในการผลิตใหม่ด้วย

The Recent Earthquake and Tsunami in Japan: Implication for East Asia⁶

งานศึกษานี้ศึกษาเกี่ยวกับผลกระทบของเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 ต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออก โดยแบ่งระดับของการศึกษาออกเป็น 1.) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่น 2.) ผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออก ซึ่งจะพิจารณาผ่านด้านการค้าและการเงิน

1.) ผลกระทบต่อเศรษฐกิจของญี่ปุ่น

เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ Kobe Earthquake 1995 แล้ว ภัยพิบัติครั้งนี้ได้ก่อให้เกิดความเสียหายมากกว่า ในขณะที่ภาคธุรกิจประกัน

ภัยมีส่วนในการแบกรับความเสียหายน้อยกว่า เหตุการณ์ Kobe Earthquake 1995 ทำให้รัฐบาลและครัวเรือนต้องแบกรับความเสียหายส่วนใหญ่ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้อัตราการเจริญเติบโตของ GDP ลดลงตลอดช่วงกลางปี 2011 หากแต่อัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจะกระเตื้องขึ้นในไตรมาสต่อมา อันเนื่องมาจากการดำเนินมาตรการฟื้นฟูและบูรณะความเสียหายจากภัยพิบัติ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงผลกระทบต่อการลงทุนนั้น ภัยพิบัติครั้งนี้ไม่ได้ก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นของการออกตราสารหนี้และอัตรากู้ยืมอย่างที่มีการ

⁶ World Bank (2011). “The Recent Earthquake and Tsunami in Japan: Implication for East Asia” in World Bank. East Asia and Pacific Economic Update 2011, vol 1

ประเมินไว้ เนื่องด้วยสาเหตุสำคัญ 3 ประการ คือ 1.) ธนาคารแห่งชาติญี่ปุ่นประสบความสำเร็จในการอัดฉีดสภาพคล่องในระบบเศรษฐกิจ 2.) การระดมยืม carry Trade ช่วยให้อัตราการแลกเปลี่ยนอยู่ในระดับคงที่ และ 3.) ความคาดหวังว่ากองทุนเพื่อการฟื้นฟูจะสามารถอัดฉีดเงินเข้าไปในระบบเศรษฐกิจได้

2.) ผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง

การชะลอตัวของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นได้ส่งผลกระทบต่อระดับปานกลางและในระยะกลางต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง โดยพิจารณาจากปัจจัย 2 ประการ คือ

2.1) ผลกระทบทางการค้า : เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นประเทศคู่ค้าที่สำคัญของกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียง โดยมีส่วนแบ่งทางการค้ากับภูมิภาคถึง 9% เมื่อเทียบกับประเทศคู่ค้านอกภูมิภาคอื่นๆ ดังนั้น หากมีการชะลอตัวของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นประมาณ 0.25-0.5% ในช่วงก่อนกลางปี 2011 ก็จะทำให้ส่งผลกระทบต่อกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงไปญี่ปุ่นลดลง 0.75-1.5% และคาดว่าสถานการณ์ดังกล่าวจะดำเนินต่อไปอีกระยะหนึ่ง อันเนื่องมาจากการหยุดชะงักของเครือข่ายการผลิตของญี่ปุ่นที่ได้รับคามเสียหายจากภัยพิบัติ โดยเฉพาะใน

อุตสาหกรรมยานยนต์และอิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้ผลิตชิ้นส่วนสินค้าอุตสาหกรรมและสินค้าทุนรายใหญ่เพื่อป้อนให้กับสายการผลิตอุตสาหกรรมในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียง อย่างไรก็ตาม กลุ่มประเทศผู้ผลิตพลังงานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง จะได้รับผลประโยชน์จากราคาพลังงานที่สูงขึ้นทั้งในระยะสั้นและระยะกลาง จากการศึกษาที่ญี่ปุ่นมีความต้องการบริโภคพลังงานเชื้อเพลิงเพิ่มขึ้นในระยะยาว เพื่อแก้ปัญหาช่องว่างทางด้านพลังงานจากการขาดแคลนพลังงานฟอสซิลอันเนื่องมาจากวิกฤตการณ์นิวเคลียร์ที่ Fukushima

2.2) ผลกระทบทางการเงิน : แบ่งออกเป็น 1.) ผลกระทบต่อภาระหนี้ต่างประเทศของภูมิภาค กล่าวคือ เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นประเทศผู้ให้กู้รายใหญ่ของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียง โดย 1 ใน 4 ของประเทศในภูมิภาคได้รับเงินกู้ยืมสกุลเงินในระยะยาวจากรัฐบาลญี่ปุ่น ภัยพิบัติครั้งนี้ทำให้ค่าเงินเยนเพิ่มสูงขึ้น 1% จึงส่งผลให้สัดส่วนภาระหนี้ต่างประเทศของภูมิภาคเพิ่มขึ้น 0.25% ตามมาด้วย 2.) ผลกระทบของภัยพิบัติต่อการลงทุนทางตรง (FDI) ของญี่ปุ่นต่อภูมิภาค ซึ่งยังไม่มีข้อค้นพบที่ชัดเจนเท่าใดนัก หากแต่เป็นที่คาดการณ์ได้ว่าภัยพิบัติครั้งนี้อาจส่งผลให้การลงทุนทางตรงของญี่ปุ่นนอกประเทศลดลง เนื่องจากต้องการมุ่งเน้นที่การลงทุนภายในประเทศเพื่อฟื้นฟูความเสียหายจากภัยพิบัติมากกว่า

Will Japan go green or nuclear?

Post-Earthquake Climate Policy in Japan : Proposal on the Policy Transformation and Issuance of Low Carbon Recovery Bonds⁷

⁷ Jusen Asuka (2011). Post – Earthquake Climate Policy in Japan : Proposal on the Policy Transformation and Issuance of Low Carbon Recovery Bonds. enviroscope.iges.or.jp/.../post-earthquake_climate_policy_japan2011

งานศึกษานี้ต้องการเสนอทิศทางของนโยบายพลังงานและนโยบายการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศของญี่ปุ่นหลังเหตุการณ์ Great Eastern Earthquake 2011 ซึ่งภัยพิบัติดังกล่าวเป็นจุดเปลี่ยนที่ดีที่จะนำไปสู่การผลักดันให้มีการปฏิรูปรากฐานของนโยบายจากนโยบายที่อยู่บนพื้นฐานของการส่งเสริมพลังงานนิวเคลียร์สู่นโยบายพลังงานทดแทนแบบกระจายศูนย์ (decentralized renewable energies) และนโยบายอนุรักษ์พลังงาน นอกจากนี้ยังเสนอให้มีการออกพันธบัตร Low Carbon Recovery Bonds เพื่อรักษาความมั่นคงของแหล่งพลังงาน

การปฏิรูปรากฐานของนโยบายสู่นโยบายพลังงานทดแทนแบบกระจายศูนย์และนโยบายอนุรักษ์พลังงาน

อุปสรรคสำคัญในการผลักดันนโยบายพลังงานทดแทนแบบกระจายศูนย์และนโยบายอนุรักษ์พลังงานในญี่ปุ่น คือ 1.) รัฐบาลส่งเสริมพลังงานนิวเคลียร์ในฐานะที่เป็นแหล่งพลังงานสำคัญอันดับต้นของนโยบายพลังงานมากกว่าพลังงานทดแทน 2.) บริษัทพลังงานไม่ให้การสนับสนุนนโยบายพลังงานทดแทนแบบกระจายศูนย์ที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในโครงสร้างตลาดผู้ขายพลังงานแบบน้อยรายและเครือข่ายส่งพลังงาน รวมทั้งไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับตามกฎหมายเกี่ยวกับการอนุรักษ์พลังงานอย่างเคร่งครัด เพราะจะทำให้ยอดขายของบริษัทลดลง และ 3.) สำนักงานรักษาความปลอดภัยด้านอุตสาหกรรมและพลังงานนิวเคลียร์ซึ่งมีพันธกิจในการส่งเสริมการรักษามาตรฐานความปลอดภัยของพลังงานนิวเคลียร์สังกัดอยู่ภายใต้กระทรวง METI ที่มีนโยบายสนับสนุนพลังงานนิวเคลียร์ จึงไม่สามารถทำหน้าที่ตรวจสอบและถ่วงดุลความสัมพันธ์ระหว่างรัฐบาลและภาคส่วนธุรกิจพลังงานอย่างมีประสิทธิภาพได้

อย่างไรก็ตาม ภัยพิบัติครั้งนี้ได้นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในกระบวนการกำหนดนโยบายด้วยตัวของมันเอง ซึ่งเป็นโอกาสที่ดีต่อการปฏิรูป

รากฐานนโยบายสู่นโยบายพลังงานทดแทนแบบกระจายศูนย์และนโยบายอนุรักษ์พลังงานตามข้อเสนอแนะที่สำคัญ คือ 1.) สร้างโครงสร้างพื้นฐานด้านพลังงานใหม่ โดยแบ่งแยกบริษัทที่ผลิตพลังงานไฟฟ้าออกตามระบบการผลิต ได้แก่ ระบบกำเนิดพลังงาน, ระบบส่งกำลังไฟฟ้าและระบบจ่ายกำลังไฟฟ้า เพื่อเป็นกระจายการผลิตให้กับบริษัทพลังงานและเป็นการประกันทางเลือกของแหล่งพลังงานให้กับผู้บริโภค 2.) รัฐบาลควรเพิ่มระดับของการบังคับใช้นโยบายอนุรักษ์พลังงานให้มากขึ้น ทั้งนี้รัฐบาลจะต้องให้แรงจูงใจทางเศรษฐกิจต่อภาคเอกชนที่ให้ความร่วมมือกับมาตรการปฏิรูปนโยบายพลังงานเหล่านี้ด้วย

การปฏิรูปนโยบายพลังงานและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศยังจะต้องรวมถึงการล้มเลิกทัศนคติที่ผิดเกี่ยวกับการเพิ่มการใช้พลังงานถ่านหินแทนพลังงานนิวเคลียร์ รวมทั้งการสนับสนุนให้ญี่ปุ่นทบทวนเกี่ยวกับการตั้งเป้าหมายลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก (GHG) 6% และการกำหนดเป้าหมายระยะกลางในการลดก๊าซ GHG 25% ให้ได้ในปี 2020 ตามพันธกรณีในพิธีสารเกียวโต โดยเห็นว่าสถานการณ์ทางด้านพลังงานที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญอยู่ ทั้งความจำเป็นในการบริโภคพลังงานที่เพิ่มสูงขึ้นเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจ หรือการขาดแคลนพลังงานอันเนื่องมาจากวิกฤติการณ์นิวเคลียร์ไม่ได้อยู่ในภาวะวิกฤติจนถึงกับต้องแก้ปัญหาด้วยการไม่ปฏิบัติตามพันธกรณีในพิธีสารเกียวโตหรือเพิ่มการใช้พลังงานถ่านหินแทนพลังงานนิวเคลียร์ โดยเฉพาะทางเลือกในการใช้พลังงานถ่านหินที่จะยิ่งเป็นการเพิ่มการปล่อยก๊าซเรือนกระจกมากขึ้น อีกทั้งส่งผลให้ญี่ปุ่นเสียความน่าเชื่อถือในประชาคมระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นประเทศที่พยายามมีบทบาทนำด้านสิ่งแวดล้อมตามมาด้วย นอกจากนี้ การใช้พลังงานถ่านหินยังเป็นการไม่คุ้มค่าทางเศรษฐกิจเนื่องจากมีต้นทุนของการผลิตพลังงานที่สูงกว่าพลังงานทดแทน

การออกพันธบัตร Low Carbon Recovery Bonds

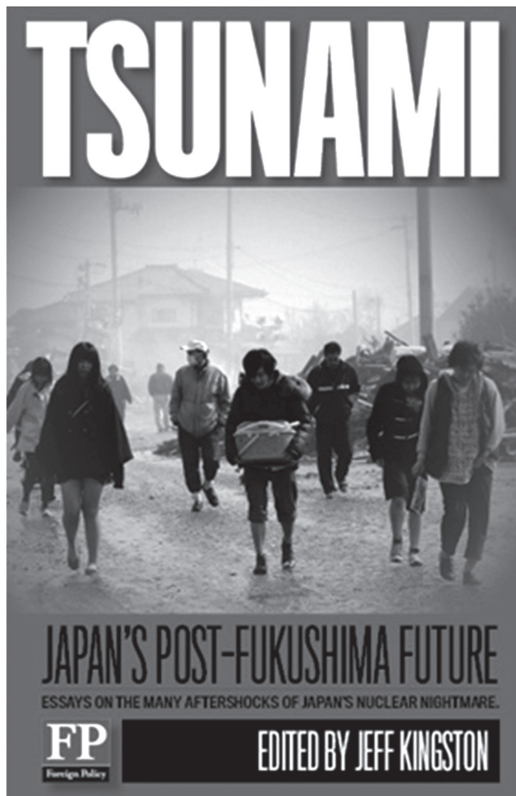
การออกพันธบัตร Low Carbon Recovery Bonds เป็นการลงทุนในกองทุนทั้งในระดับชาติ ระดับบริษัทและระดับประชาชนจะช่วยฟื้นฟูความเสียหายในพื้นที่ประสบภัยและรักษาความมั่นคงของแหล่งพลังงานได้ โดยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญในการจัดตั้งและการใช้ประโยชน์จากกองทุน 2 ประการ คือ 1.) ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการงบประมาณทางด้านพลังงานใหม่ไม่ให้เอนเอียงไปที่พลังงานนิวเคลียร์มากเกินไป 2.) เป้าหมายของการออกพันธบัตร Low Carbon Recovery Bond ควรจะมุ่งเน้นไปที่การลงทุนทางด้านพลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงาน

ทั้งนี้ หากรัฐบาลไม่ให้ความสำคัญต่อการบังคับใช้นโยบายพลังงานทดแทนและนโยบายอนุรักษ์พลังงานอย่างจริงจัง และปล่อยให้สถานการณ์การใช้พลังงานนิวเคลียร์และพลังงานเชื้อเพลิงอย่างเกินขอบเขตยังดำเนินต่อไปโดยปราศจากระบบการตรวจสอบและถ่วงดุลระหว่างรัฐบาลและภาคส่วนธุรกิจพลังงานที่มีประสิทธิภาพ วิกฤติการณ์ทางด้านพลังงานและสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นก็จะกระทบต่อคนรุ่นหลังอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ดังนั้น การปฏิรูปนโยบายพลังงานทดแทนและการอนุรักษ์พลังงานจึงเป็นความรับผิดชอบร่วมกันของคนรุ่นปัจจุบันที่รอดชีวิตจากภัยพิบัติในครั้งนี้

“Tsunami: Japan’s Post-Fukushima Future”

Edited by Jeff Kingston

ในอนาคตอันใกล้นี้คงจะมีหนังสือที่พูดถึงญี่ปุ่นหลังจากเกิดแผ่นดินไหวหลายเล่ม แต่หนังสือที่ Jeff Kingston ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการนี้เป็นหนังสือเล่มแรกๆ ที่รวบรวมบทความเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวหลังจากเกิดเหตุการณ์ไม่นาน

หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยบทความจำนวนกว่า 20 บทความ โดยผู้เขียนที่มีความหลากหลาย ตั้งแต่นักสื่อสารมวลชนมืออาชีพที่คร่ำหวอดในวงการ อดีตบรรณาธิการนิตยสารชั้นนำของโลก ไปจนถึงกวีมือรางวัล เป็นต้น เนื้อหาเกี่ยวพันกับสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น สำนวนตรวจสอบความเป็นมาและอนาคตหลังเหตุการณ์ แสดงมุมมองของโลกที่มีต่อญี่ปุ่นในเหตุการณ์นี้ และวิเคราะห์คาดการณ์ผลกระทบที่เกิดขึ้นทางเศรษฐกิจ การเมือง และพลังงานนิวเคลียร์ของญี่ปุ่นและของโลก

ค้นความคิดฉบับนี้ จะนำเสนอเนื้อหาบางส่วนของหนังสือเล่มนี้ โดยเลือกบทที่ว่าด้วยอนาคตด้านเศรษฐกิจของญี่ปุ่น ซึ่งประกอบด้วยบทความจำนวน 3 บทความ คือ **Look Past Old Habits** เขียนโดย David Pilling, **Shake Out of Stagnation** โดย Bill Emmott, **Break Free of the Familiar** โดย Brad Glosserman

ผู้เขียนทั้งสามท่านมองวิกฤติการณ์ที่ญี่ปุ่นกำลังเผชิญอยู่นี้คล้ายคลึงกัน คือเห็นว่าเป็นทั้งวิกฤติและเป็นทั้งโอกาสที่ญี่ปุ่นจะใช้ผลักดันประเทศให้หลุดจากสถานะเศรษฐกิจชะงักงันที่เป็นปัญหามาตลอดสองทศวรรษ โดยสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่สำคัญ เช่น การปรับโครงสร้างภาคการเงิน นโยบายพลังงาน และโครงสร้างทางการเมืองที่จะนำไปสู่การมีจุดยืนใหม่ทางการทหาร

พลังงานนิวเคลียร์ และโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ของประเทศ

ญี่ปุ่นจะต้องเผชิญปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญอย่างน้อยสองปัญหาคือ ปัญหาการเงินกับปัญหาพลังงาน ปัญหาในภาคการเงินในระยะสั้นคือการใช้เงินช่วยเหลือฟื้นฟูบูรณะพื้นที่ประสบภัยและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องอาจทำให้เศรษฐกิจญี่ปุ่นชะงักตัว ประเด็นที่ถกเถียงกันในญี่ปุ่นคือ รัฐบาลจะนำเงินส่วนไหนมาใช้จ่ายในการฟื้นฟู ควรจะเพิ่มภาษี หรือควรจะออกพันธบัตร ทั้งนี้ไม่ว่าจะเลือกมาตรการไหนรัฐบาลจะเผชิญหน้ากับปัญหาในการปฏิบัติ ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่เจตจำนงทางการเมืองว่ารัฐบาลจะมีความเป็นผู้นำทางการเมืองมากเพียงพอหรือไม่ที่จะตัดสินใจ ปัญหาในส่วนของกรฟื้นฟูภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีผู้เสนอให้หรือโครงสร้างของพื้นที่เสียใหม่ โดยมีทางเลือกว่าจะออกแบบพื้นที่นี้ให้เป็นเมืองขนาดเล็กที่มีประสิทธิภาพ ประการเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ หรือควรจะปรับปรุงยกเครื่องกฎหมายเกี่ยวกับภาคเกษตรในพื้นที่เสียใหม่ ในด้านนโยบายพลังงาน วิกฤติการณ์นี้ทำให้รัฐบาลญี่ปุ่นมีความระมัดระวังและทบทวนจุดยืนเกี่ยวกับพลังงานนิวเคลียร์ใหม่ อดีตนายฯ นาโโตะ คัน ยอมรับว่าจะต้องมีการ

ปฏิรูปฐานคิดเกี่ยวกับพลังงานนิวเคลียร์ ดังนั้น นี่จึงเป็นโอกาสอันดีของการพัฒนาพลังงานทางเลือกจากเดิมที่ญี่ปุ่นมุ่งเน้นแต่การใช้พลังงานนิวเคลียร์มาตลอด

ปัญหาสำคัญที่สุดที่ผู้เขียนเห็นตรงกันก็คือความเคยชินกับระบบเดิมๆ ของญี่ปุ่นทำให้ญี่ปุ่นไม่กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงอย่างถอนรากถอนโคนแม้ว่าจะตระหนักถึงสภาพปัญหาก็ตาม เพราะถึงที่สุดแล้ว ความไม่สามารถในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างนี้เองสะท้อนปัญหาที่แท้จริงในโครงสร้างของญี่ปุ่น โดยเฉพาะปัญหาจากภาคการเมืองทั้งในประเทศและในระดับระหว่างประเทศ การจะเปลี่ยนจุดยืนทางการเงินการคลัง การอุตสาหกรรม การเกษตร การทหาร หรือนโยบายพลังงาน จะต้องเผชิญหน้ากับแรงเสียดทานทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ดังนั้น คำถามว่าวิกฤติการณ์นี้เป็นโอกาสที่จะปรับโครงสร้างภาคการเมืองด้วยหรือไม่? ถ้าหากดูจากการตอบสนองของภาคการเมืองหลังวิกฤติการณ์นี้แล้วคงจะสรุปได้ว่า แผ่นดินไหวขนาด 9 ริคเตอร์ ที่สามารถถล่มเมืองทั้งเมืองก็อาจยังไม่รุนแรงพอที่จะกระแทกโครงสร้างภาคการเมืองญี่ปุ่นให้เปลี่ยนแปลงได้

Professor Jeff KINGSTON, Ph.D.
Asian Studies, History

Advisor and Coordinator of Asian Studies majors

Areas of Expertise

The political economy and social history of modern Japan, modern Southeast Asia, regionalism in Asia, conflict and reconciliation, and law and social change. Professor Kingston's op-eds and book reviews appear in the **International Herald Tribune**, **Wall Street Journal**, **Financial Times**, **Japan Times** and **Bangkok Post**. The **BBC**, **CNN**, **Bloomberg**, **CBS**, **ABC**, **Time**, **Newsweek**, **AFP**, **AP**, **NHK**, **Asahi Shimbun**, **Voice of America** and other media organizations interview him frequently.

ประกาศ

เชิญชวนเพื่อรับบทความเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ใน

วารสาร jsn Journal

เรียน คณาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นิสิตนักศึกษาที่ สนใจด้านญี่ปุ่นศึกษา

ด้วยกองบรรณาธิการวารสาร jsn Journal ได้จัดพิมพ์วารสาร jsn Journal ซึ่งเป็นวารสารทางวิชาการเครือข่ายญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ประกาศรับสมัครบทความทางวิชาการด้านญี่ปุ่นศึกษาในสาขาภาษาศาสตร์ มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ กำหนดเปิดรับบทความตลอดปี วารสารฉบับถัดไปมีกำหนดตีพิมพ์ในเดือนมีนาคม 2555 ผู้ที่สนใจสามารถส่งบทความในรูปแบบเอกสาร จำนวน 3 ชุด ตามหลักเกณฑ์การเตรียมบทความต้นฉบับที่แนบมาพร้อมนี้ได้ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป โดยกรุณาส่งบทความทางไปรษณีย์มายัง

กองบรรณาธิการ jsn Journal (รศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา)
ชั้น 3 อาคารวิศิษฐ์ ประจวบเหมาะ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330

กองบรรณาธิการวารสารหวังว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านเพื่อส่งบทความวิชาการหรือบทความวิจัยมาเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสาร jsn Journal จักขอพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง
กองบรรณาธิการวารสาร jsn Journal

หลักเกณฑ์และคำแนะนำสำหรับการเตรียมบทความต้นฉบับ

วารสาร jsn Journal เปิดรับบทความวิชาการหรือบทความวิจัยต้นฉบับจากอาจารย์ นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา และบุคคลทั่วไปที่ทำงานวิชาการเกี่ยวกับญี่ปุ่นศึกษา บทความที่ส่งมายังกองบรรณาธิการเพื่อรับการพิจารณาสำหรับตีพิมพ์ต้องเป็นต้นฉบับที่ไม่เคยตีพิมพ์ที่ไหนมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาเพื่อการตีพิมพ์ในวารสารหรือสิ่งพิมพ์ประเภทอื่น บทความอาจเขียนเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้ รูปแบบของการจัดเตรียมบทความจะต้องเป็นไปตามแนวทางของวารสารก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์ในวารสาร บทความจะต้องผ่านการอ่านและการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ วิธีการประเมินบทความใช้ blinding system

แนวทางการจัดเตรียมต้นฉบับ

บทความต้นฉบับที่จะเสนอเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์ควรมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 โดยจัดหน้ากระดาษด้วยขนาดมาตรฐาน บทความต้นฉบับจะประกอบด้วย 3 ส่วน ส่วนที่หนึ่ง (หน้าแรก) ระบุ ชื่อบทความ ชื่อ-สกุลผู้เขียน สังกัด บทคัดย่อ คำสำคัญ และเชิงอรรถ เป็นภาษาไทย ส่วนที่สอง (หน้าที่สอง) มีรายละเอียดทุกประการเหมือนในหน้าแรกเป็นภาษาอังกฤษ ส่วนที่สาม (ตั้งแต่หน้าที่สามเป็นต้นไป) เป็นเนื้อหาของบทความโดยเรียงลำดับตามมาตรฐานปกติของการเขียนบทความ ทั้งนี้ผู้เขียนควรใช้ตัวเลขอารบิกในการเรียงลำดับองค์ประกอบของบทความในส่วนของบทนำจนถึงบทสรุป บรรณานุกรมหรือภาคผนวก (ถ้ามี) ให้เขียนต่อท้ายจากบทสรุปตามลำดับโดยไม่ต้องใช้ตัวเลขในการเรียงลำดับ ทั้งนี้การจัดทำบรรณานุกรมใช้ระบบ APA (American Psychological Association)

รูปแบบของการนำเสนอ

การเตรียมต้นฉบับบทความให้มีระยะห่างระหว่างบรรทัด single space กรณีตัวอักษรภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ให้ใช้ตัวอักษร Cordia New ขนาดของตัวอักษรที่ใช้มีรายละเอียดดังนี้

1. ชื่อบทความ: ตัวเข้ม ขนาด 20 พอยท์
2. ชื่อ-สกุลของผู้เขียน: ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์ (สังกัดของผู้เขียน: ตัวเอียง ขนาด 16 พอยท์)
3. บทคัดย่อ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 10 บรรทัด)
4. คำสำคัญ: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์ (ไม่เกิน 5 คำ)
5. หัวเรื่อง: ระดับต้น (เช่น 1.XXX, 5.XXX, บรรณานุกรม, ภาคผนวก) ตัวเข้ม ขนาด 18 พอยท์, ระดับรองลงไป (เช่น 1.1, 2.1.3) ตัวเข้ม ขนาด 16 พอยท์
6. เนื้อหา: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
7. เชิงอรรถในหน้าแรกและหน้าที่สอง: ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ (มีสองส่วน)
 - * รายละเอียดบางประการที่ผู้เขียนต้องการระบุเกี่ยวกับบทความ กิตติกรรมประกาศ ฯลฯ
 - ** ระบุตำแหน่งทางวิชาการหรือตำแหน่งอื่นของผู้เขียนบทความ ที่อยู่และ e-mail ดังตัวอย่างต่อไปนี้ รองศาสตราจารย์ ดร..., ที่อยู่ติดต่อได้ : ..., e-mail : ...
8. เชิงอรรถในเนื้อหาบทความ: เขียนไว้ในแต่ละหน้า ตัวปกติ ขนาด 12 พอยท์ เรียงลำดับด้วยตัวเลขอารบิก
9. ตาราง: ตัวเข้มหรือตัวปกติ ขนาด ไม่เกิน 16 พอยท์ (ตามความเหมาะสม)
10. บรรณานุกรม: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์
11. ภาคผนวก: ตัวปกติ ขนาด 16 พอยท์

หากมีความจำเป็นต้องใช้ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นให้ใช้ MS Mincho ตัวอักษรภาษาญี่ปุ่นที่ใช้โดยทั่วไปในเนื้อหาให้มีขนาด 10.5 พอยท์ (จะมีขนาดอักษรเท่ากับอักษรไทย Cordia New ขนาด 16 พอยท์) หากเป็นการใช้ภาษาญี่ปุ่นในส่วนอื่นๆ ของบทความให้ปรับขนาดตามความเหมาะสมโดยยึดถือหลักเกณฑ์ข้างต้น

ตารางและภาพ

ผู้เขียนจะต้องเรียงลำดับตารางและภาพโดยใช้ตัวเลขอารบิก (เช่น ตารางที่ 1 ภาพที่ 2) และต้องระบุชื่อตารางและภาพหลังตัวเลขด้วย โดยกำกับไว้บนตารางหรือภาพ ขนาดของตัวอักษรในตารางใช้ตามหลักเกณฑ์ข้างต้นโดยพิจารณาตามความเหมาะสม ความสวยงาม และลักษณะของเนื้อหา ต้องระบุแหล่งที่มาของตารางและภาพให้ครบถ้วน หากเป็นผลการศึกษาโดยผู้เขียนให้ระบุด้วย เช่น คำนวน/เรียบเรียง/สรุปโดยผู้เขียน

การอ้างอิงในเนื้อหาและการลงรายการบรรณานุกรม แบบ APA

การอ้างอิงในเนื้อหาให้ระบุชื่อสกุลของผู้เขียน ตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้าภายในวงเล็บ ตัวอย่างเช่น กรณีหนังสือ บทความในวารสาร หรือ รายงานวิจัย (ธำรงค์ดี อายุวัฒน์นะ, 2547, น. 20) หรือ (Feuchtwanger, 2002, p. 99) กรณีหนังสืออ้างอิง (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542, 2546, น. 37) หรือ (Merriam-Webster's collegiate dictionary, 1993, p. 125) กรณีเอกสารอิเล็กทรอนิกส์ (ชวนะ ภวกานันท์, 2548) หรือ (Lesley University, 2005) ตัวอย่างการลงรายการบรรณานุกรมของสิ่งพิมพ์ประเภทต่างๆ มีดังนี้

หนังสือ

ธำรงค์ดี อายุวัฒน์นะ. (2547). *ไทยในมาเลเซีย*. กรุงเทพฯ: บรรณกิจ.

Feuchtwanger, E. (2002). *Bismark*. London: Routledge.

หนังสือแปล

ซองด์, ณ. (2547). *ปีกแห่งพลัง* [Les ailes de courage] (พูลสุข อภาวพัชรุตม์ ต้นพรหม, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์. (ต้นฉบับพิมพ์ ปี ค.ศ. 1872)

Leplace, P.S. (1951). A philosophical essay on probabilities (F.W. Truscott & F.L. Emory, Trans.). New York Dover. (Original work published 1814)

หนังสืออ้างอิง

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. (2546). กรุงเทพฯ: นามมีบุ๊คส์.

Merriam-Webster's collegiate dictionary (10th ed.). (1993). Springfield, MA: Merriam-Webster.

รายงานวิจัย

ฉันทนา บรรณ, ศิริชาติ หวันแก้ว. (2535). *การศึกษาศถานภาพและนโยบายเกี่ยวกับเด็กและเยาวชนผู้ด้อยโอกาส: เด็กทำงาน* (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Broadhurst, R. G., & Maller, R.A. (1991). *Sex offending and recidivism Tech. Rep. No.3*. Nedland, Western Australia: University of Western Australia, Crime Research Centre.

วารสาร

ประมุข ัสจจิเศษ. (2541). ปัญหาและแนวทางแก้ไขเศรษฐกิจไทย. *สังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 19(2), 34-39.

McArdle, E. (2006). Getting it right. Harvard Law Bulletin, 57(2), 22-27.

<http://www.busesstgai.co.th/content.php?data=407720-opinion>

เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

ชวนะ ภวภานันท์. (2548). ฐุรกิฐปาไทย
นำก้าวไกลไปกว่านี้. ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2548, จาก

Lesley University. (2005). Basic APA
format for citing print materialist media. Retrieved
April, 28, 2006, from [http://lesley.edu/library/guide/
citation](http://lesley.edu/library/guide/citation)

□ ดร.เออี โอะกุงะ

อาจารย์ประจำคณะการจัดการนโยบาย
สาขาสังคมวิทยาเชิงประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยเคโอ

□ มุกิตา พาณิช

ผู้ประสานงาน มูลนิธิทุนพลัง
สามและนักแปลภาษาญี่ปุ่น
ผลงานแปล : เปลี่ยนร่างชีวิต, ประสบการณ์ยิ่งใหญ่ในหมู่บ้านเล็กๆ เป็นต้น
E-mail : pmuthita@hotmail.com

เจ้าของ : โครงการสันติไบนารี ไทย-ญี่ปุ่น (สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)

ที่ปรึกษา : รศ.ดร.ศิริพร วัชรวิไล

กองบรรณาธิการ : เอกสิทธิ์ หนูนุกาดี, สิรินทิพย์ นรินทรศิลป์ และ สฤลกร ยาไทย

วัตถุประสงค์ : เพื่อเป็นสื่อกลางในการเผยแพร่ผลงานวิจัย บทความและสาระความรู้ต่างๆ เกี่ยวกับญี่ปุ่นแก่ผู้กำหนดนโยบาย ข้าราชการ และผู้ที่สนใจทั่วไป

สถานที่ติดต่อ : โครงการสันติไบนารี ไทย-ญี่ปุ่น ห้อง 608 ชั้น 6 คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เลขที่ 2 ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์/โทรสาร : 0-2221-2422
E-mail address : japanwatchproject@gmail.com

website : www.japanwatch.org

ออกแบบ : บริษัท สร้างสื่อ จำกัด 17/118 ซอยประดิพัทธ์ 1 สามเสนใน พญาไท กรุงเทพฯ 10400

The Other Side of the Sun

Japan's Economy Emerges From Post-Quake Slump On Exports

<http://www.gettyimages.com/detail/news-photo/pedestrians-walk-past-an-advertisement-for-a-post-quake-news-photo/132725157>